

PARTER**Sökande**

Fortum Sverige AB, 556006-8230
Box 3030
169 03 Solna

Ombud: Bolagsjuristerna [REDACTED] och [REDACTED]
c/o Fortum Sverige AB
Adress som ovan.

Motparter

1. Hagfors kommun
683 80 Hagfors

2. Havs- och vattenmyndigheten
Box 11930
404 39 Göteborg

3. Kammarkollegiet
Box 2218
103 15 Stockholm

4. Länsstyrelsen i Värmlands län
651 86 Karlstad

5. Myndigheten för samhällsskydd och beredskap
651 81 Karlstad

6. Naturvårdsverket
106 48 Stockholm

SAKEN

Ansökan om tillstånd till utrivning av regleringsdamm vid utloppet av sjön Lilla Ullen, i Klarälvens avrinningsområde, i Hagfors kommun

DOMSLUT

Tillstånd

Mark- och miljödomstolen lämnar Fortum tillstånd enligt 11 kapitlet 9 § miljöbalken för utrivning av reglerdammen vid sjön Lilla Ullen.

Villkor

För den ansökta verksamheten ska följande villkor gälla:

1. Verksamheten ska bedrivas i huvudsaklig överensstämmelse med vad som angivits i ansökan jämte bilagor samt vad sökanden i övrigt uppgett eller åtagit sig i målet om inte annat följer av domslutet nedan.
2. Innan utrivningsarbetena inleds ska provtagning av massor, med avseende på eventuellt föroreningsinnehåll, utföras.
3. Utrivning ska utföras i torrhet innanför fångdamm. Under byggtiden ska en minimitappning om 10 l/s förbiledas arbetsområdet till vattendraget nedströms.
4. Det tidigare dammläget anpassas för att likna en naturlig åfåra genom utförande av biotopvårdanden åtgärder.
5. Biotopvårdande åtgärder ska utföras i samverkan med fiskevårdssakkunnig.
6. Som uppföljning av sjön Lilla Ullens vattennivå efter utrivning ska vattennivån i magasinet mätas genom loggning med tryckgivare minst en gång per dygn under minst ett års tid. Resultatet sammanställs och redovisas i en rapport som lämnas in till tillsynsmyndigheten senast tre månader efter att mätningarna är slutförda.
7. Cirka 1 år efter arbetenas utförande ska Fortum granska sjöutloppen och de nybildade åfårorna och vid behov genomföra justeringar för upprätthållande av vattennivåer och åtgärder för att underlätta fiskvandring.

Arbetstid

Arbetena ska vara utförda inom fem år från det att denna dom vunnit laga kraft.

Oförutsedd skada

Anspråk i anledning av oförutsedd skada får framställas inom fem år från arbetstidens utgång.

Prövningsavgift

Prövningsavgiften, som är betald, fastställs till 1 500 kr.

Rättegångskostnader

1. Fortum Sverige AB ska utge ersättning för rättegångskostnader till Länsstyrelsen i Värmlands län med 15 150 kronor jämte ränta enligt 6 § räntelagen (1973:635) från dagen för denna dom till dess betalning sker.
  2. Fortum Sverige AB ska utge ersättning för rättegångskostnader till Sebastian Louven med 5 500 kr kronor jämte ränta enligt 6 § räntelagen (1973:635) från dagen för denna dom till dess betalning sker.
  3. Fortum Sverige AB ska utge ersättning för rättegångskostnader till Irene Brokvist med 5 500 kr kronor jämte ränta enligt 6 § räntelagen (1973:635) från dagen för denna dom till dess betalning sker.
-

BAKGRUND

Fortum Sverige AB (nedan Fortum) har ansökt om tillstånd enligt miljöbalken, MB, till utrivning av regleringsdammen som ligger vid utloppet av sjön Lilla Ullen, i vattendraget Hagälven, Uvån, ca 7 km sydost om Hagfors samhälle. Dammen är belägen i Klarälvens avrinningsområde, i Hagfors kommun, Värmlands län. Lilla Ullen avrinner via sjön Stora Ullen och Hagälven till sjön Värmullen.

YRKANDEN M.M.

Fortum har yrkat att tillstånd enligt 11 kapitlet 9 § MB meddelas för utrivning av reglerdammen vid sjön Lilla Ullen i huvudsaklig överensstämmelse med den bifogade tekniska beskrivningen (Bilaga A), och vad som anges i ansökan.

Fortum har yrkat att arbetstiden ska fastställas till fem år efter lagakraftvunnen dom och att anspråk på grund av oförutsedd skada ska framställas senast inom fem år efter arbetstidens utgång.

Länsstyrelsen motsätter sig att tillstånd till utrivning meddelas i enlighet med ansökan. Länsstyrelsen har yrkat ersättning för sina rättegångskostnader med 15 150 kr, varav 14 400 kr avser arbete och restid och 750 kr avser bilhyra och bränslekostnader.

Sällskapet Gustavaforskning och Stora Ullens fiskevårdsförening anser inte att Fortum ska beviljas ansökt tillstånd till utrivning.

Håkan Beckman, Thomas Beckman och Ros-Marie Beckman har motsatt sig att Fortum beviljas ansökt tillstånd till utrivning. För det fall att tillståndet beviljas har de yrkat att Fortum ska åläggas att bygga upp en barriär med en överrinningsnivå om + 60 cm. De har vidare yrkat att Fortum, vid utrivning som medför sänkning av sjöns nivå, ska åläggas att utge ersättning till dem med fem miljoner kr, dels för minskat marknadsvärde för deras fastighet Hagfors Sundsjön 1:2, dels för psykisk påverkan på dem och deras familj. Alternativt yrkas att Fortum löser in fastigheten. De har yrkat att Fortum ska åläggas att lämna dem en bindande tio-årig garanti på

att om vattnet i deras brunn skulle sänka sig vid en avsänkning av sjön åtar sig Fortum att betala alla kostnader för en ny brunnsborrning.

Irene Brokvist har motsatt sig att Fortum beviljas ansökt tillstånd till utrivning. Om tillståndet skulle beviljas har hon yrkat att Fortum ska åläggas att minimera skadeverkningarna av en utrivning. Om ansökan om utrivning vinner bifall yrkar hon att Fortum ska åläggas att utge ersättning till henne med två miljoner kr för minskat fastighetsvärde för hennes fastighet Hagfors Sundsjön 1:162. Irene Brokvist har vidare yrkat ersättning för rättegångskostnader med 14 150 kr.

Sebastian Louven har motsatt sig att Fortum beviljas ansökt tillstånd till utrivning. För det fall att tillståndet skulle beviljas har han yrkat att Fortum ska åläggas att utge ersättning till honom med två miljoner kr för minskat fastighetsvärde för hans fastighet Hagfors Sundsjön 1:166 samt minskade intäkter från uthyrning av densamma.

Fortum har bestritt samtliga ersättningsyrkanden.

Fortum medger att utge ersättning till länsstyrelsen för rättegångskostnader med yrkat belopp.

Fortum medger att utge ersättning till Sebastian Louven för rättegångskostnader med 5 500 kr kronor

Fortum medger att utge ersättning till Irene Brokvist för rättegångskostnader med 5 500 kr.

ANSÖKAN

Fastighetsförhållanden

Lilla Ullens regleringsdamm är belägen i sin helhet på fastigheten Hagfors Sundsjön 1:157, som ägs av Fortum. Fastigheten Hagfors Sundsjön 1:157 gränsar till Sundsjön 1:2 och Sundsjön 1:166 som också har stränder mot Lilla Ullen. Även fastigheten Sundsjön 1:162, ca 500 m öster om dammen gränsar mot Lilla Ullens vattenspegel.

Samtliga dessa fastigheter omgärdas helt av den större fastigheten Sundsjön 1:1 som omfattar hela magasinets vattenspegel och större delen av dess stränder. Sundsjön 1:1 ägs av Stora Enso Skog AB.

Tillstånd

Lilla Ullens damm och reglering är tillståndsprövad i vattendom A.M. 30/1945, daterad 1945-09-21 (Bilaga C i ansökan). Enligt domen får Lilla Ullen regleras fritt mellan nivåerna +7,16 m och +9,01 m i lokalt höjdsystem.

Dammen används för vattenreglering till förmån för vattenkraftsproduktion.

Befintlig anläggning

Sett från uppströmssidan består dammbyggnaden vid Lilla Ullen på den vänstra sidan av en ca 12 meter lång anslutande fyllningsdamm, av en utskovsdel i betong och stenmurverk, som sammanlagt är 4,0 meter lång, inklusive ett utskov med två spetluckor; en till vänster av stål med fri bredd 0,60 meter och en till höger av trä med bredd 0,80 meter. Tröskelnivån är +7,16 meter (enligt lokalt höjdsystem, se nedan punkt 9), vilket motsvarar anläggningens sänkningsgräns. Till höger om utskovsdelen sett från uppströmssidan, finns en ca 20 meter lång anslutande fyllningsdamm.

Uppströms dammen ligger magasinets botten något högre än utskovets tröskelnivå, vilket innebär att vattennivån i sjön i praktiken inte kan sänkas av ända ner till dammens tröskelnivå. Den naturliga forsacken, som ligger ca 8 meter uppströms dammanläggningen, har en nivå på ca +7,50 meter. Forsacken utgörs av löst

lagrade sediment, varför den behöver stärkas i samband med utrivningen av dammen.

Närmare beskrivningar samt ritningar och fotografier av dammen återfinns i den tekniska beskrivningen (Bilaga A i ansökan).

Planerad verksamhet

Arbetenas utförande

Innan de planerade åtgärderna införs, sänks magasinet ner till ca +7,50 m (dvs. den befintliga forsnackens nivå). Inga andra förberedande arbeten bedöms vara nödvändiga.

Räcken, brobana och automatpegel med kommunikationsutrustning demonteras. Utskovsluckorna demonteras och luckarmaturer avlägsnas. Stenmurverk och glacis på upp- och nedströmssida rivs på båda sidor av dammen ned till tröskelnivån +7,16 och transporteras bort. Öppningen bedöms bli ca 2,7 — 2,8 meter bred i botten.

Fyllningsdammarna schaktas ner och avjämnas på upp- och nedströmssidan till släntlutningar ca 1:2. 1 släntfoten placeras stenar från dammens stenmurverk som erosionsskydd. Överskottsmassor fraktas i huvudsak bort, medan en del används för att skapa en jämnare lutning i fåran nedströms dammbyggnaden, i syfte att möjliggöra passage för fisk.

Uppströms dammen förstärks den befintliga och naturligt tillkomna forsnacken mot erosion med sten från utskovsdelens stenmurverk för att försöka hindra att högflöden eroderar ner tröskeln till en lägre nivå än den har i dagens läge innan utrivningen. Området kring dammen anpassas efter rivningen så att det kan återgå till naturlika förhållanden.

Närmare beskrivningar av arbetenas utförande samt ritningar återfinns i den tekniska beskrivningen.

Utrivningens påverkan på vattennivåer

Utrivningen kan utföras inom ramen för gällande vattenhushållningsbestämmelser. Forsnacken som ligger uppströms dammen blir styrande för nivån i sjön efter utrivningen vid samtliga flöden. I figur 7 i den tekniska beskrivningen kan man se den naturliga tröskeln uppströms dammen vid maximalt avsänkt vattenyta. Vattennivån i sjön Lilla Ullen kommer inställa sig enligt tabell och diagram 2 i Bilaga A.

Efter den planerade utrivningen kommer vattennivån i Lilla Ullen vid normala flödessituationer att variera mellan ca +7,50 meter och +7,60 meter. I högflödesituationer kan nivån stiga upp till omkring +7,80 meter (vid flöde motsvarande HHQ100). För att minska risken att flödet till bäcken nedströms helt upphör vid extremt låg tillrinning till Lill-Ullen, görs ett mindre urtag i forsnacken uppströms. Den naturliga forsnacken och urtaget som görs i den kan framgent påverkas av erosion och i någon mån av igensättning på samma sätt som naturliga sjöutlopp.

Vattenspegeln i Lilla Ullen kommer efter den planerade utrivningen vid dagens medelvattenföring att få en utbredning i enlighet med figur 8 i Bilaga A. Vid förväntat medelvattenstånd får Lilla Ullen efter utrivningen en area av omkring 1,36 km², vilket motsvarar 93 % av sjöytan enligt lantmäteriet.

Rådighet

Lilla Ullens regleringsdamm är belägen på fastigheten Hagfors Sundsjön 1:157 som ägs av Fortum. Fortum har därmed rådighet över dammen.

Planförhållanden

Det berörda området omfattas inte av någon detaljplan. Området berörs inte av några riksintressen eller Natura2000-områden.

Skyddade områden

Sjön Stora Ullen, som Lilla Ullen avrinner till, utgör Hagfors kommuns huvuddricksvattentäkt. Den inre skyddszonen utgörs av Stora Ullen, Lilla Ullen (i sin helhet) och Bjursjön, med vissa intilliggande landområden. Övriga delar av tillrinningsområdet ingår i det yttre skyddsområdet. Avgränsningen för det yttre skyddsområdet framgår av Figur 7 i Bilaga B.

För vattentäkten finns skyddsföreskrifter fastställda (Länsstyrelsen i Värmlands län, 17 FS 1995:52). De skyddsföreskrifter som är aktuella för genomförandet av dammutrivningen (den inre skyddszonen) bedöms vara följande:

- g) Skogsmaskin eller annan arbetsmaskin som drivs med flytande bränsle skall vara försedd med tryckvakt, ventil eller annat system som hindrar läckage från motor eller bränslebehållare; och
- j) Muddring, schaktnings- och utfyllnadsarbete längs stranden eller ute i sjön får endast utföras efter godkännande av vattentäktsinnehavaren och MRN.

De åtgärder som vidtas med anledning av vattentäkten i Stora Ullen beskrivs nedan.

Höjdsystem

Nivåer i domen A.M. 30/1945 för Lilla Ullen anges relativt ett jämförelseplan beläget 10,00 meter under en fixpunkt utgörande "högsta punkten inom ett ringformigt märke, inhugget i sten invid stranden av sjön 20 m till höger om dammutskovets mitt". Vid efterforskning har på en plats som överensstämmer med beskrivningen i domen återfunnits en rostfri ståldubb i jordfast sten strax intill en ledningsstolpe vars höjdnivå överensstämmer någorlunda med den i domen angivna nivån.

Ståldubben har inmätts med GPS till nivå +275,36 m i RH2000. Själva fixen överensstämmer dock inte med beskrivningen i domen, och rostfria fixpunkter användes inte på 40-talet. Därför antas att någon vid senare tillfälle borrar in fixpunkten i den jordfasta stenen. Detta medför att referensnivån +10,00 meter inte

nödvändigtvis exakt överensstämmer med den i domen angivna ursprungliga nivån. Fortum föreslår dock att den aktuella fixen används som utgångspunkt för ansökan, då ingen annan fixpunkt som bättre skulle motsvara den som beskrivs i domen har återfunnits på platsen.

Hydrologi

Nedan beskrivs flödesstatistik vid utloppet av Lilla Ullen (SMHI, (1981-2010) och Trafikverkets dimensioneringsunderlag), se Bilaga B, tabell 2:

	Reglerad vattenfö- ring (SMHI) [m ³ /s]	Trafikverket, dimensionerings- underlag 2008 [m ³ /s]	Total naturlig vattenföring (SMHI) [m ³ /s]
HHQ100	-	1,25	-
HQ50	0,75	1,00	1,01
MHQ	0,32	0,60	0,56
MQ	0,12	0,13	0,12
MLQ	0,02	-	0

Miljökonsekvenser

I miljökonsekvensbeskrivningen (Bilaga B) presenteras i detalj vilka miljökonsekvenser som kan förväntas av den planerade verksamheten.

Sammanfattningsvis görs följande bedömning:

Boendemiljö och pågående markanvändning

Det finns tre fastigheter med privat bebyggelse med strand vid Lilla Ullen. Två av dessa ligger nära utloppet vid Ullshyttan, och en ligger vid Sågen, ca 500 meter öster om utloppet. Den för övrigt dominerande markanvändningen runt Lilla Ullen och Ullshytteälven utgörs av skogsbruk.

Eftersom Lilla Ullen har relativt branta stränder, medför utrivningen generellt sett inte några stora effekter i form av förändrad strandlinje. Strandzonen, som idag är vegetationsfri till följd av regleringen av sjön, kommer efter några år att ha

koloniserats av växtlighet och utvecklas mot en naturlig sjöstrand. Lokalt och tillfälligt kan dock förändringen upplevas som stor, där fastighetsägare anlagt bryggor, badstränder och dylikt. Den ansökta verksamheten bedöms således få en liten negativ, dock tillfällig, konsekvens på aspekten boendemiljö. Erfarenheter från exempelvis utrivning av Acksjödammen längre upp i Klarälvsdalen visar att anpassningen till det nya tillståndet går relativt fort.

Naturmiljö

Det finns inte några särskilt utpekade naturvärden i eller kring Lilla Ullen. En nyckelbiotop, som berör Lilla Ullens strand vid Myrberg på östra stranden, har pekats ut. Värdet utgörs enligt beskrivning av en rasbrant, som inte bedöms påverkas av den planerade utrivningen av dammen.

Det finns enligt uppgift från Klarälvens vattenråd häckande storlom i Lilla Ullen. Storlom förekommer i hela Sverige och bedöms som livskraftig. Eventuell förekomst av storlom vid Lilla Ullen bedöms inte riskera att påverkas negativt av de planerade åtgärderna.

Upphörd reglering medför att vegetationen i strandzonen kommer att återgå till ett naturligt växtsamhälle, utan påverkan av den störning en reglering av vattenståndet medför.

Kulturmiljövärden

Det finns lämningar av hyttverksamheten i Ullshyttan i närheten av Lilla Ullen. Utrivningen kommer inte att beröra de kvarvarande lämningarna av hyttverksamheten.

Det finns ett historiskt samband mellan dammen och hyttmiljön. Eftersom det idag inte finns många synliga lämningar kvar av hyttmiljön, bedöms dammens bevarandevärde vara lågt. Genom att dammen rivs ut förloras dock en del av sammanhanget mellan vattenkraften och hyttverksamheten. Delar av kallmurarna bevaras som erosionsskydd, som i framtiden kan visa det historiska sambandet.

Ytvattenmiljö

Hagälven är biotopkarterad av länsstyrelsen nedströms Stora Ullens utlopp. Älvsträckan mellan Lilla Ullen och Stora Ullen, som i dagligt tal kallas Ullshyttälven, men i vattenförvaltningen också kallas Hagälven, är inte biotopkarterad.

Det är känt att öring leker i nedre delen av Ullshyttälven. I och i närheten av dammläget, i övergången mellan älv och sjö, har rensningar gjorts och modifieringar av vattendragsfåran, som kan ha försvårat passerbarheten för fisk jämfört med ursprungstillståndet. För att göra en bedömning av passerbarheten mellan Stora Ullen och Lilla Ullen har Fortums konsult WSP den 15 april 2019 gjort en översiktlig bedömning av förhållandena i hela Ullhyttälven.

Ullshyttälven har en längd på ca 1050 meter och faller ca 40 meter. Älven har ett genomsnittligt fall på knappt 4 %. Älvens översta parti, dvs. närmast nedströms dammen i Lilla Ullen, är brant och stenigt och har blivit rensat, kanaliserat och delvis kulverterat. Lutningen på älvens översta 30 meter är i snitt ca 11 %.

Vägtrumman som ligger ca 60 meter nedströms dammen, bedöms idag utgöra ett definitivt vandringshinder. Vägtrumman och vägbron ligger inte inom den av Fortum ägda fastigheten Hagfors Sundsjön 1:157, varmed Fortum vare sig äger eller ansvarar för dessa.

Nedströms vägen, mellan ca 250-400 meter nedströms dammen, rinner älven i en smal och brant fors med grova block. Sträckan bedöms vara mycket svårpasserbar, men kan tänkas passeras av öring vid optimal vattenföring. Sträckan innehåller åtskilliga partiella naturliga vandringshinder, men inget uppenbart definitivt vandringshinder.

Den samlade bedömningen är att Ullshyttälven i sin nedre hälft utgör ett lämpligt vattendrag för öring-reproduktion. Den övre halvan har ett brant lopp med flera svårpasserbara partier och saknar nästan helt lekområden. Vid optimal vattenföring bedöms dock öring kunna ta sig åtminstone upp till vägtrumman nedströms

dammen i Lilla Ullens utlopp. Det är dock högst tveksamt om öring i någon större omfattning någonsin vandrat upp mot Lilla Ullen, då älvens övre lopp är dåligt lämpat för öring-reproduktion och då Lilla Ullen saknar större tillflöden.

Det finns inga registrerade provfischen, eller information från fiskevårdsorganisationer om artförekomst i Lilla Ullen. Det finns heller ingen provfiskedata för älvsträckan som förbinder Lilla Ullen med Stora Ullen. Stora Ullen har provfiskats vid fyra tillfällen, senast år 2008. Vid samtliga tillfällen fångades abborre, gädda, lake, nors, röding, sik, siklöja. Hagälven nedströms Stora Ullen är elprovfiskad i två omgångar då öring påträffats.

I allmänhet har utrivning av dammar en positiv effekt för fisk som vandrar mellan sjöar och strömmande vatten, genom att de vandringshinder som dammarna utgör försvinner. Som nämnts ovan har dock Ullshyttälven ett relativt brant lopp, vilket gör att det är tveksamt i vilken mån exempelvis öring vandrat upp till Lilla Ullen. Även med de föreslagna återställningsåtgärderna kommer älvens översta 30 meter nedanför sjöutloppet fortsättningsvis att vara ett svårpasserbart parti, som kan utgöra ett partiellt vandringshinder. Det bedöms dock inte utgöra något definitivt vandringshinder, och bedöms inte innebära någon försämring jämfört med referensförhållandena.

Upphörd reglering medför att vattendraget återfår en naturlig hydrologi. Modelldata från SMHI indikerar att nollflöde ut från Lilla-Ullen kan förekomma naturligt. Någon möjlighet att undvika detta utan reglering av sjön finns inte. Som nämnts ovan kommer ett mindre urtag i tröskeln vid sjöutloppet att göras för att i möjligaste mån förebygga eventuellt nollflöde till Ullshytteälven.

Grundvatten

I SGU:s brunnregister finns uppgifter om en bergbördad dricksvattenbrunn och två bergbördade energibrunnar i Lilla Ullens närhet. Sannolikt finns fler brunnar som inte är med i SGU:s brunnregister. Den planerade utrivningen av dammen bedöms inte riskera att orsaka någon negativ påverkan på de bergbördade brunnarna.

Förorenade områden

Vid utrivning av dammen uppstår små mängder schaktmassor från avjämningen av fyllningsdammarna, samt något tiotal kubik sten från utskovspartiets stenmurverk. Därutöver uppstår mindre mängder metall- och träavfall från regleringsanordningarna.

Området vid den tidigare Ullshyttan vid Lilla Ullens utlopp finns upptaget i Länsstyrelsens förteckning över potentiellt förorenade områden som "Järn-, stål- och manufaktur". Objektet har Riskklass 2 (stor risk). Det potentiellt förorenade området är inte närmare avgränsat i fält.

Av säkerhetsskäl, och i synnerhet med beaktande av att arbetet bedrivs inom den inre skyddszonen för vattentäkten i Stora Ullen, kommer eventuellt föroreningsinnehåll i massor som berörs av schaktningsarbetet att kontrolleras innan utrivningsarbetet inleds.

Mängden massor som kommer att schaktas bort är mycket liten, och det finns goda möjligheter att utföra rivningsarbetet i torrhet, genom att sjöns nivå sänks av innan utrivningen. Risken för spridning av föroreningar bedöms således vara mycket ringa.

Det avfall som uppstår ska klassas enligt avfallsförordningen (2011:927) och transporteras till lämplig masshanteringsstation.

Påverkan på skyddade områden

Den planerade utrivningen kommer att bedrivas inom inre skyddszon för Hagfors huvudvattentäkt. Hänsyn tas till Hagfors dricksvattentäkt genom att försiktighetsåtgärder vidtas för att säkerställa att ingen spridning av ämnen som kan skada dricksvattentäkten kan ske, och i övrigt genom att skyddsföreskrifterna beaktas.

Miljö kvalitetsnormer

Två vattenförekomster enligt vattenförvaltningens indelning bedöms vara berörda av den planerade utrivningen. Det rör sig om Lill-Ullen (sjö) samt Hagälvens Lill-Ullen (SE665466-138855) (vattendrag), dvs. den som i andra sammanhang benämns Ullshyttälven. Fastställda miljö kvalitetsnormer och aktuell klassning framgår av tabellen nedan.

Tabell 3. Miljö kvalitetsnormer och klassificering för berörda vattenförekomster 2020-04-16.
Källa: Vatteninformationssystem Sverige (VISS), www.viss.lansstyrelsen.se

	Lill-Ullen SE665505-138876	Hagälven ns Lill-Ullen SE665466-138855
Typ	Sjö	Vattendrag
Ekologisk status Miljö kvalitetsnorm	God ekologisk status 2021	God ekologisk status 2021
Aktuell statusklassning	Måttlig ekologisk status	Måttlig ekologisk status
Kemisk status Miljö kvalitetsnorm	God kemisk ytvattenstatus	God kemisk ytvattenstatus
Aktuell statusklassning*	Uppnår ej god kemisk ytvattenstatus	Uppnår ej god kemisk ytvattenstatus

* Alla ytvatten i Sverige bedöms ha halter av kvicksilver och kvicksilverföreningar samt bromerad difenyleter vilka överskrider gränsvärden, halterna beror på atmosfärisk deposition och undantas pga detta med mindre stränga krav.

Ekologisk status i både Lill-Ullen och Hagälven (Ullshyttälven) bedöms enligt gällande klassning vara påverkad av vattenreglering och konnektivitetsproblem. Utrivning av dammen och vattenregleringens upphörande kommer att medföra att status på hydromorfologiska kvalitetsfaktorer bör kunna klassas till God eller Hög status. Förutsättningarna finns därmed även för att biologiska kvalitetsfaktorer (som idag antingen inte är klassade, eller är expertbedömda i brist på data) ska kunna nå som lägst God status.

Samråd

Fortum har inför ansökan genomfört samråd. Redogörelsen inlämnades till länsstyrelsen i maj 2019. Länsstyrelsen beslutade den 13 juni samma år att den planerade verksamheten inte kan antas medföra en betydande miljöpåverkan (Bilaga D i ansökan).

Nollalternativ

Ett nollalternativ innebär att den planerade utrivningen inte genomförs, vilket betyder att dammen finns kvar och handhas enligt gällande tillstånd. Detta medför en fortsatt regleringspåverkan på Lilla Ullen, med en hydrologi som avviker från den naturliga. Nollalternativet innebär även att dammen fortsätter utgöra ett definitivt vandringshinder för fisk.

Villkor och försiktighetsmått

Fortum föreslog i den ursprungliga ansökan att följande villkor skulle meddelas för den ansökta verksamheten:

1. Verksamheten ska utföras i överensstämmelse med vad som angivits i ansökningshandlingarna samt för i övrigt i detta mål.
2. Innan utrivningsarbetet inleds kommer provtagning av massor, med avseende på eventuellt föroreningsinnehåll, att utföras.
3. Det tidigare dammläget anpassas för att likna en naturlig åfåra genom utförande av biotopvårdande åtgärder.
4. Biotopvårdande åtgärder utförs i samverkan med fiskevårdssakkunnig.
5. Senast ett år efter arbetenas utförande ska Fortum granska sjöutloppet och den nybildade åfåran samt vid behov genomföra åtgärder för att underlätta fiskvandring.

Hänsynsreglerna

Av 2 kap. miljöbalken framgår de allmänna hänsynsreglerna som ska iakttas vid utförandet av en tillståndspliktig verksamhet. Nedan redogörs för hur hänsynsreglerna kommer att beaktas vid genomförandet av den planerade verksamheten.

Kunskapskravet

Fortum har god kännedom och kunskap om de förhållanden som är av betydelse för människors hälsa och miljön avseende planerade åtgärder och inverkan av dessa på vattenmiljön och omgivande miljö. Vidare kommer sökanden att förvissa sig om att de entreprenörer som anlitas för att genomföra åtgärderna besitter motsvarande erforderlig kunskap.

Försiktighetskravet och kravet på bästa möjliga teknik

Arbetet kommer att planeras så att skada inte sker på människors hälsa eller miljön, vilket under arbetets gång beaktas vid val av uppställningsplatser, användandet av maskiner etc. De föreslagna biotopvårdande åtgärderna utförs för att förbättra möjligheterna för fiskbeståndet efter utrivning av dammen.

Hushållnings- och kretsloppskravet samt produktvalskravet

Planerad verksamhet kommer att ske med hänsyn taget till minsta möjliga användandet av kemiska produkter samt i de fall då sådana erfordras ska sådana produkter användas som utgör minsta risk för människors hälsa eller för miljön.

Lokaliseringskravet

Platsen för den planerade verksamheten är given av nuvarande dammläge. En lokaliseringstudie är således inte aktuell.

Sakägare

Dammen är belägen på en fastighet som ägs av Fortum. Själva utförandet av den planerade verksamheten bedöms inte påverka de närliggande fastigheterna, varmed inga nyttjanderättsavtal bedömts vara aktuella i det ifrågavarande fallet.

Utöver dessa är berörda sakägare i huvudsak de fastighetsägare som äger fastigheter som angränsar mot sjön Lilla Ullen (Bilaga E).

Prövningsavgift och andra avgifter

Prövningsavgiften bör enligt 3 kap. 7 § förordningen (1998:940) om avgifter för prövning och tillsyn enligt miljöbalken bestämmas till 1500 kr för utrivning av dammen vid Lilla Ullen. Några andra avgifter är inte aktuella för nu ansökta åtgärder.

INLEDANDE YTTRANDEN

Naturvårdsverket, Havs- och vattenmyndigheten samt Myndigheten för samhällsskydd och beredskap har meddelat att de avstår från att yttra sig.

Länsstyrelsen Värmland (länsstyrelsen) har yttrat sig och anfört i huvudsak följande. Då fyllningsdammarna endast delvis ska rivas ut kommer bolaget att vara fortsatt ansvarigt för kvarstående dammdelar. Av detta följer att målet inte handlar om utrivning enligt 11 kap 19 § miljöbalken och det finns då ingen ovillkorlig rätt att utföra de åtgärder som ansökan avser. Bolaget borde redovisa vilka anläggningsdelar som ska lämnas kvar, orsak samt nyttan och olägenheten av kvarlämnandet.

Dammen vid Lilla Ullen ska sannolikt sättas i samband med Ulleshyttan vilken igångsattes år 1810 och därmed utgör fornlämning. Fornlämningen L2007:8852, vilken finns registrerad i Riksantikvarieämbetets kulturmiljöregister (KMR), är registrerad som ett punktobjekt och utgörs av hyttruin i form av en masugnspipa. I området finns även slagghvarp. Det har funnits andra byggnader, såsom bland annat kolhus, vilka även de ingår i fornlämningen. Det är förbjudet att utan länsstyrelsens tillstånd enligt 2 kap. kulturmiljölagen (KML) ändra, skada, rubba, ta bort, gräva ut eller täcka över fast fornlämning. Lagskyddet gäller även för en zon kring själva fornlämningen. Skyddszonen kallas i 2 kap. 2 § KML för fornlämningsområde. Fornlämningsområdets omfattning bestäms av länsstyrelsen och torde i det här fallet sträcka sig fram till dammvallen som sannolikt anlagts samtidigt som hyttan. Dammen, som fortfarande är i bruk, övergår till att utgöra en fornlämning i den stund som sättare, tröskel och utskov rivs ut och dammen inte längre har en

dämmande funktion. Eventuella övriga åtgärder i dammkroppen är därmed tillståndspliktiga enligt ovan.

Bolaget vill använda överskottsmassor nedströms utrivningen för att förenkla för fisken att ta sig upp. Det saknas dock beskrivning av detta i form av ritning, mängd massor samt hur massorna klassats enligt Avfallsförordningens (2020:614) bilaga 3. Om verksamhetsutövaren avser att använda jordmassor kan dessa exempelvis ge upphov till grumling. Redovisning av effekterna för det nedströms liggande vattendraget saknas avseende grumling. Bolaget behöver ange en plats i anslutning till verksamhetsområdet för hantering av avfall. Om detta inte anges kan verksamheten senare betraktas som anmälningspliktig lagring enligt miljöprövningsförordningen. Det är därför gynnsamt för verksamhetsutövaren att få lagringsplatsen hanterad inom ramen för domstolsprövningen eftersom ytterligare prövning kan försena verksamheten.

Länsstyrelsen bedömer att det kan vara befogat med restriktioner för avtappning av Lilla Ullen i samband med utrivning av dammen för att häckande storlom inte ska påverkas. Sverige har ett internationellt ansvar för arten och den är upptagen i Artskyddsförordningens bilaga 1. Det är förbjudet att avsiktligt skada eller förstöra dess fortplantningsområde. En snabb avsänkning av vattenytan innan ungarna lämnat boet kan få till följd att häckningen misslyckas. Storlommen är beroende av att boet ligger nära vattnet eftersom fåglarna har mycket begränsad rörlighet på land. Under perioden slutet av april till början av juli bör inte vattnet avsänkas kraftigt (högst 30 cm).

Eftersom en utrivning av dammen vid Lilla Ullen kan komma att förändra förutsättningarna i de äldre konsekvensutredningarna ska Fortum vid en utrivning lämna in en ny konsekvensutredning till tillsynsmyndigheten för den nedströms liggande dammen Stora Ullen i enlighet med 13 § i Affärsverket Svenska kraftnäts föreskrifter och allmänna råd om konsekvensutredning enligt 2 § förordning (2014:214) om dammsäkerhet, SvKFS 2014:1.

Hagfors kommun har yttrat sig och anfört att man hänvisar till de synpunkter som kommunen lämnat inom ramen för samrådet samt att kommunen ser positivt på de villkor som Fortum beskriver under tillståndsansökans p. 15 ”Villkor och försiktighetsmått”.

SMHI har yttrat sig utifrån sitt kompetensområde hydrologi (enbart ytvatten) enligt följande. SMHI ser positivt på att Fortum minskar risken till att vattendraget torkar ut nedströms genom att göra en nedsänkning i tröskeln för lågvatten. Redovisningen av skillnaden mellan sjöns vattennivåer före och efter utrivning kan förtydligas.

Ros-Marie Beckman, Håkan Beckman och Thomas Beckman har yttrat sig och yrkat i enlighet med vad som angivits ovan. De har även hemställt att mark- och miljödomstolen ska förelägga att Fortum redogöra för omständigheterna som dammen år 1996 införskaffades under. De har utvecklat talan i huvudsak enligt följande.

Fastigheten Sundsjön 1:2, Ulleshyttans f.d. skola köptes av familjen år 1974 för det vackra läget vid Lilla Ullen. För att få tillgång till sjötomt köptes ytterligare mark 1989 av Stora Kopparbergs Bergslags AB som gick till strandkanten av Lilla Ullen. De har sedan rensat och tillfört sand på sjöbotten.

Dammen med hyttruinen är ett kulturarv från sekelskiftet 1700-1800-tal som bör bevaras som ett kulturminne. Den dammreglering som har funnits i deras vik har varit i drift sedan innan år 1810 då Ulleshyttan togs i bruk. Man hade då sprängt upp stenar och grävt ut viken. En del stubbar mm finns kvar sedan den tiden. Dessförinnan var sjön redan uppdämd i viken innanför ”Göstas Udde”. En stengrund av någon typ av kvarn eller liknande finns kvar där ännu. Hur gammal den konstruktionen är och när den ursprungliga naturliga bäcken gick ut där är inte närmre utrett. Men gissningsvis rör det sig om någon gång på 1600-talet. Den dammkonstruktion som finns i viken idag tillverkades år 1945 och ersatte den tidigare som fanns redan under hytt-tiden.

Vid utrivning av dammen kommer fastighetens läge att försämrats avsevärt och vattenbrunnen kommer troligtvis sitta. Vidare kommer badviken tömmas på vatten så att endast en bäck återstår. De har föreslagit Fortum att bygga en barriär till nuvarande nivå på ca. 58-60 cm och låta regn och smältvatten från snön rinna över vid vattenstånd över 60 cm. Denna övertinning skulle bli mindre än vid rivning då sjön har större area.

Hela utredningen från Fortum är undermålig och innehåller enbart vinklingar till förmån för rivning. Exempelvis baseras medeldjup på en för kort tid och under lågvattentid. Medeldjupet, som man baserar utredningen på, ligger ca 0.85–1 meter under normalhöjd. Utredningen lyfter inte upp de sociala perspektiv som kommer att ha stora konsekvenser för intressenter och fastighetsägare ifall projektet vinner laga kraft.

I miljökonsekvensbeskrivningen, MKB, saknas tillräcklig utredning och beskrivning av noll-alternativ i förhållande till de lokala förutsättningarna som det lokala beståndet av öring i Ullshyttälven (tillika "bäcken") och öringen nedströms Stora-Ullen har anpassat sig till. Förutsättningar som funnits sedan början av 1800-talet.

Det närliggande området och anledning till den historiska fördämningen samt dess värde för kulturhistoria och kulturarv lyfts inte fram i den nuvarande MKB:n. Detta ingår i Hagfors Naturvårdsplan (fastställd 2011-06-07) vilket de anser faller inom ramen för kulturarv och kulturresevat enligt 7 kap. 9 § MB.

Den MKB som är utförd av WSP på Fortums vägnar anser de vara otillräcklig då andra rimliga alternativ till utrivning inte ges eller beskrivs i enlighet med 6 kap. 11 § 2 p. MB. Det framlagda alternativet saknar i strid med 6 kap. 11 § 6 p. MB motivering till både utformning och process. Inte heller beskrivs de potentiella konsekvenserna till följd av förändrad vattennivå och uttriningsätt på ett övergripande sätt eller hur olika alternativ kommer att påverka kringliggande bostäder och dess fastighetsägare.

För dem är förslaget en oerhörd kränkning och ett övergrepp på deras egendom, som är både ekonomiskt och känslomässigt. Viken skulle bara bli en bäckfåra i gytta. Bad, strand, båt och rekreativsmöjligheter skulle försvinna för alltid. Deras föräldrar, som är närmare 90 år, har också drabbats hårt av hotet om att deras livsverk förintars och tas ifrån dem och kommande generationer. Att utsätta dem och föräldrarna för detta ter sig inhumant och inte förenligt med FN:s konventioner om mänskliga rättigheter.

De har utan framgång försökt att föra en dialog med ansvariga på Hagfors kommun. De anser att kommunen borde ha kontrollerat omständigheterna själv genom bl.a. att besöka fastigheten och att kommunens företrädare borde samrått med dem innan de tog ställning till ansökan.

Ekonomisk kompensation kan inte väga upp den förlust som skulle följa på en utrivning som värdeminskning och i känslomässigt lidande. Fastigheten skulle tappa uppskattningsvis 75 procent av sitt värde. Grannfastigheten såldes för ett par år sedan för 2,7 miljoner kr. Att ständigt påminnas av avsaknad av sjö är inte psykiskt hälsosamt varken för dem eller övriga anhöriga som har en känslomässig anknytning till Ulleshyttan. Deras minimikrav är 5 miljoner kronor i ersättning.

Irene Brokvist har yttrat sig och yrkat i enlighet med vad som angivits ovan. Hon har utvecklat talan enligt följande. Hennes familj köpte år 2002 ett gammalt torp som benämns Sågen (fastighetsbeteckning Sundsjön 1:162) vid sjön Lill-Ullen. De har bott där permanent, året om, sedan dess och har härav stor erfarenhet och kunskap om förhållandena vad gäller sjön. De trivs bra där och framlever under stundom sina dagar under paradisiska förhållanden vid den lilla sjön. Nu har det dock tornat upp sig några mörka moln mot den tidigare så ljusa horisonten med anledning av kraftbolaget Fortums planer på en utrivning av den gamla regleringsdammen vid Ulleshyttan, som är belägen vid Lill-Ullens nordvästra hörn.

Det är konsekvenserna i form av lägre vattenstånd i sjön som bekymrar dem mycket både vad gäller strandförhållanden och livskvalitet. En sänkning av vattnet innebär

en dramatisk förändring för dem och de upplever det som något av en tragedi. För deras del kommer hela deras strandlinje att påverkas mycket negativt både i söder och i väster och konsekvenserna blir strandförhållanden med sly och stenar och ingen badmöjlighet. De ifrågasätter hur grundvattennivån påverkas och deras grävda brunn där deras dricksvatten hämtas.

En sänkning av fastighetsvärdet kan heller inte uteslutas och de begär därför ersättning för detta. Fortum vill slippa ansvaret för dammen och de framför argument som att återgå till det ursprungliga naturtillståndet om dammen försvinner, men en dammkonstruktion fanns redan 1810 på platsen, när Ulleshyttan drog igång sin verksamhet och det betyder att nuvarande förhållanden har varat i minst 210 år. De tycker att man kan tala om en naturalisering där det nuvarande förhållandet är det som kan anses vara mest naturligt.

Om dammutrivningen ändå inte stoppas är deras önskan och förhoppning att Fortum ska åläggas att minimera skadeverkningarna genom åtgärder som håller vattenståndet uppe på en anständig nivå. Fortums beskrivning stämmer inte med verkligheten. De anser att målet handlar om att det ska finnas respekt för de som lever och verkar vid Lill-Ullen och att den "lilla" människan ska få höras och lyssnas till samt beaktas. Irene Brokvist hänvisar vidare till Sällskapet Gustavaforsknings yttrande.

Sebastian Louven har yttrat sig och yrkat i enlighet med vad som angivits ovan. Han har vidare anfört att hans anser att ansökan ska kompletteras med en oberoende miljörapport samt en utredning om naturligt terrass-avlopp som ett alternativ. Han har utvecklat talan i huvudsak enligt följande.

Han köpte fastigheten Lill-Ullen 5 (Sundsjön 1:166) den 1 mars 2018. Hans tomt är på 9 136 kvadratmeter, varav cirka 200 meter i direkt strandläge. Dessutom ligger en del av sjön innanför tomtgränsen. På grund av den planerade rivningen av dammen kommer vattennivån att sjunka med minst 1,30 m. De direkta konsekvenserna för honom och hans fastighet är förlust av vattenytan (sjödelen)

innanför tomtgränsen. Sjön utnyttjas idag till fritids- och vattensportaktiviteter. Efter sänkningen av vattennivån kommer det inte vara möjligt att simma, fiska eller förtöja en båt vid bryggan. Om dammen rivs enligt planerna, kommer hans livskvalitet att förstöras oåterkalleligt.

Det aktuella värdet på hans fastighet efter reoveringen av byggnaderna under de senaste tre åren och med det nuvarande vackra sjöläget ligger på 3,5 miljoner kr. Efter sänkningen av vattennivån och den förlust av möjligheten till fritids- och vattensportaktiviteter som det innebär kommer värdet att minska med minst 50 procent. Även förlusten av sjöandelen med cirka 30 procent spelar in. Hans hus tjänar inte bara för privat bruk utan hyrs också ut till semestergäster under flera veckor om året. Den planerade åtgärden kommer att försvåra sådan uthyrning avsevärt.

I miljörapporten från Fortum beskrivs sjön Lill-Ullen som en sjö med brant sluttande bankar. Sänkningen av vattennivån bör inte påverka de djur som redan bor där. Lill-Ullen har haft denna vattennivå sedan mer än 200 år tillbaka och han anser därför att det nuvarande tillståndet är det naturliga. Han ifrågasätter varför denna unika naturliga biotop ska förstöras på grund av Fortums ekonomiska motiv. Efter ombyggnationen kommer det att kräva minst 20 år för att uppnå ett naturligt tillstånd igen. Av i målet ingiven djupkarta kan man se att Lill-Ullen inte alls har en genomgående brant bank, utan det finns otaliga grundvattenzoner som tjänar som fortplantningszoner för alla typer av fiskar och vattenfåglar. Dessa områden består av gräs, vass, näckrosor etc.

Det verkar som om projektet ska genomföras så enkelt och så billigt som möjligt för Fortum Sverige. Det ser ut som om Fortum helt enkelt vill dra ut proppen ur badkaret och sätter naturvården i förgrunden som ett argument. Utrivningen anges påverka en öring-art som inte trivs så bra i rödbrunt vatten. Lill-Ullen består dock av grumligt rödbrunt vatten. Krabbor kan kanske vandra genom sjöarna, men andra arter och hela generationer kommer att lida.

Det är möjligt att riva ner den gamla strukturen och ersätta den med ett naturligt terrassavlopp. Det naturliga terrassavloppet i ett till tre steg kan garantera reglering utan förlust av vattennivån (maximalt 30–40 cm sänkning).

Sebastian Louven har ingivit djupkarta samt skiss över var ett naturligt terrassavlopp kan konstrueras.

Sällskapet Gustavaforskning anser att Fortums ansökan om utrivning inte ska bifallas. De har yttrat sig och anfört bl.a. följande. Sällskapet Gustavaforskning är en ideell förening med omkring 660 medlemmar från hela Sverige varav ca 260 medlemmar är bosatta inom Hagfors och Munkfors kommuner. Föreningen utför kulturhistorisk och geografisk forskning inom den forna församlingen Gustav Adolfs område i Hagfors.

EU:s vattendirektiv

Föreningen har hänvisat till EU:s vattendirektiv och uppgivit att många enskilda ledamöter av Sveriges riksdag samt LRF, SLU, Jernkontoret med flera är starkt kritiska mot hur vattendirektivet implementerats i den interna svenska lagstiftningen och även kommunernas egen branschorganisation Svenskt vatten delvis verkar ha samma inställning.

För att återställa ett försurat, förorenat eller på annat sätt påverkat vatten krävs en uppfattning om vad målet för vattendirektivet är. Ofta används någon form av referensvärde som mål men det är inte alltid så lätt att slå fast vilket referensvärde som ska användas. Lika ofta används starkt subjektiva omdömen vid klassificering av rådande vattenstatus. Samma system ska tillämpas på sjöar och vattendrag från Medelhavet till Arktis. Det finns en detaljerad plan för vad man ska bedöma men inte hur det ska göras, vilket har lett till att olika länder använder olika regler för klassificeringen.

Föreningen är frågande till att politiker och myndighetsutövare tror att man ska kunna jämföra de stora europeiska floderna som till exempel Donau, Rhen, Seine,

Weichsel och Elbe eller de mest förorenade Axios och Po med den lilla Ullhyttbäcken. Föreningen kommer i fortsättningen att använda bäckens folkliga namn i långliga tider och inte det av kartografer påhittade namnet Ullshytteälven.

En stor källa till osäkerhet är att naturliga förhållanden kan variera både i rum och över tid. Det saknas ofta historiska mätningar och om det finns sådana är de ofta svårtolkade och svåra att jämföra med moderna mätningresultat. Det får inte heller bli så att flodstränder, som befolkats i flera tusen år ska behandlas olika jämfört med de stränder till bäckar eller älvar som utnyttjats under några sekler. Försurning, omfattande nedskräpning och algblomning får inte ställas mot att det på konstgjord väg ska finnas förutsättningar för någon enskild fiskart att ta i anspråk ett vatten som de aldrig funnits i eller reproducerats i. De luftburna försurande regnen känner inga begränsningar i fiktiva gränser.

EU:s vattendirektiv är 20 år gammalt och tar därför inte hänsyn till de galopperande klimatförändringarna, som vi idag ser effekterna av. Ekosystemens naturliga förändringar vägs inte heller in.

Enligt ett tillkännagivande 2020 från riksdagen är det definitivt inte meningen att vattendirektivet skall tolkas som att det skulle leda till att alla vattendammar skall rivas ut för att möjliggöra fria vandringsvägar för vissa fiskarter. Det finns andra faktorer beträffande dammarnas förekomst som skall värderas i samma höga grad som återskapandet av naturliga vandringsvägar för fiskarter och som inte alls kommer att reproducera sig i berörda vatten.

Ett av skälen som åberopas av Fortum i inkommen ansökan är att en utrivning av dammen skulle ge upphov till en bättre ekologisk balans i vattendraget. Någon ytterligare utveckling av hur denna balansförbättring skulle uppstå eller vilka skäl som åberopas för ett dylikt påstående saknas helt i ansökan eller i åberopat underlag i övrigt. Det borde ligga på vattenrättsägarens bord att i en konsekvensbeskrivning förklara hur denna förbättring av den ekologiska balansen i Ullhyttbäcken ska kunna ske p.g.a. en utrivning av den nu befintliga dammen.

Det finns en oidentifierad övertro på att ett vattendrag, som är helt fritt från vandringshinder skulle innebära att exempelvis en fiskart skulle kunna trivas i vattendraget ifråga och till och med reproducera sig. Därtill är problembilden alltför komplex p.g.a. att finns ett flertal andra påverkande faktorer, av vilka några står långt utanför de närboendes möjligheter att påverka. Ett exempel på detta är den luftburna försurningen av landets sjöar och vattendrag som ständigt pågår.

Det finns divergerande syften med utrivningen angivna i den tekniska beskrivningen jämfört med konsekvensbeskrivningen. De antar att huvudsyftet för Fortum är att minska sina kostnader för underhåll av dammen m.m. eftersom bolaget eller tidigare vattenrättsägare annars säkert redan sett till att Ullhyttbäckens vandringshinder hade undanröjts för att skapa den ekologiska miljö som man i första hand nu eftersträvar.

I Klammaälven i forna Gustav Adolfs socken inom Hagfors kommun har Fortum erhållit utrivningsbeslut beträffande ett antal dammar. Älvsystemets samtliga dammar blev sommaren 2019 föremål för granskning av medlemmar från Gustavaforskning. Det framkom att flera dammar raserats, rivits ut eller inte längre användes. Inventeringens resultat kan svårligen uppfattas på annat sätt än att kostnaden för tillsyn, drift och fortlöpande underhåll utgör en betydligt högre drivkraft än ett återställt vatten med fria vandringsvägar för fiskar och annan fauna.

Vattenmiljö

Fortum skriver bland annat att vandringshindren försvinner i samband med en utrivning av dammen. Det framgår dock av ansökan att vandringshinder kommer att finnas kvar.

Vattenanläggning

Om man förstärker (hårdgör) en avrinningströskel eller skapar ett urtag för reglering av ett rinnande vatten har man skapat en vattenanläggning. Det borde inte spela någon roll om en sådan vattenanläggning ligger exakt på den rivna dammens plats eller åtta meter uppströms.

Akvatiska förhållanden

Lilla Ullens avrinningsområde är till ytan är betydligt större än själva sjöytan. Ingen av dessa "bäckar" har på kartan några namn. På den ekonomiska kartan över området i skala 1:10 000 har endast en bäck getts ett geografiskt namn, nämligen Kvarnbäcken. Från själva dammen vid Lilla Ullen i medsols riktning kallas de två första av ortsbefolkningen för Nilstjärnsbäcken och Ormtjärnsbäcken trots att den senare "bäcken" saknar någon klar upprinning i Ormtjärnen. Men den "bäcken" rinner upp i det moss-område som omger Ormtjärnen. Den tredje rännilen rinner ut i Pålshålviken och saknar något egentligt namn. Den fjärde, Kvarnbäcken, rinner ut i viken mot Knäberg. I denna rännil fanns tidigare en uppdämning, som en gång betjänade en skvaltkvarn, som användes av de tidigaste bosättarna i Knäberg. Samtliga dessa rännilar av vatten till Lilla Ullen passerar den landsväg som delvis går runt sjön. Passagerna under vägen utgörs i samtliga fall av vanliga plasttrummor eller rör som endast är cirka 30 centimeter i diameter. Sällskapet Gustavaforskning undrar hur man planerar att förfara med dessa vandringshinder för att bäcköringen skall kunna få möjlighet att reproducera sig.

Ingen av dessa fyra rännilar har enligt deras kännedom någonsin varit lekplats eller känd för förekomst av någon laxöring. Dessa bäckar är alldeles för små och sommartid helt torrlagda. Vidare finns inget som helst historiskt belägg för att Lilla Ullen heller skulle ha hyst någon laxöring. I så fall har det säkert varit för mycket längesen, för mer än 300 år sedan. Den cirka 800 meter långa bäcken mellan Lilla och Stora Ullen har sedan början av 1700-talet använts för att alstra kraft för en husbehovssåg i Uddeholms ägo.

Miljö och vattenförvaltning

I 1 kap. 1 § MB framgår balkens syften. Denna lagtext beskriver på en övergripande nivå vilka aspekter som ska beaktas vid tillämpningen av lagen. Den skiljer sig sålunda från KML, som ger ett långtgående lagskydd för ett fåtal, väl definierade miljöer, till exempel fornlämningar. Det kan, som i fallet med kulturmiljöer vid vatten, uppstå konflikter med miljöbalkens aspekter. Sällskapet Gustavaforskning har utvecklat sin syn på hur tolkningen av miljöbalken ska ske och bl.a. framhållit

att vid all prövning där de olika punkternas värde strider mot varandra gäller att varje prövning skall ske förutsättningslöst.

Kulturmiljö och vattenförvaltning

Enligt Riksantikvarieämbetets (RAÄ) rapport "Kulturmiljöer vid vattendrag" har många av EU:s ledande medlemsnationer rapporterat om betydande svårigheter med implementeringen av det s.k. vattendirektivets regelverk i de nationella kulturlagstiftningarna.

Enligt RAÄ:s kontaktperson finns ett mycket långtgående ansvar för bl a privatpersoner och deras handlingar mot kulturlämningar som finns uppförda i länsstyrelsernas fornlämningsregister. Lämningarna efter masugnsdrift vid Ulleshyttan infördes som fornlämning redan 1967 hos Länsstyrelsen i Värmlands län. Denna registrering upptogs som nummer 7 i detta register av den sedermera länsantikvarien Gerhard Winberg. I RAÄ:s sökbara register över rikets fornlämningar "Fornsök" finns den på koordinaterna N 6651892 och E 433694.

Inom nuvarande Hagfors kommuns gränser har det funnits sammanlagt sju masugnar, varav fyra i Gustav Adolfs förutvarande socken. Av dessa fyra har endast den i Gustavsfors varit av ett klart modernare slag. Av kommunens övriga masugnar finns i princip inga lämningar kvar vid Stjernsfors, Uddeholmshyttan och Traneberg. Däremot finns en stor del av själva masugnspipan kvar vid Ulleshyttan. Dessutom finns den gamla utnyttjade älvfåran tämligen oförändrad kvar för att tillsammans med ruinerna av masugnen ge en helhetsbild av hur det rinnande vattnets kraft samverkade med masugnen för att det begärliga järnet skulle kunna framställas under de förutsättningar som stod till förfogande vid den här tiden.

Lämningarna vid Ulleshyttan är unika inte enbart för Hagfors kommuns vidkommande utan för hela Uddeholms AB:s historia. De lämningar som finns vid Ulleshyttan med en delvis bevarad masugnspipa är således unika för en betydligt större sfär. Utan en bevarad vattenmiljö för att visa dess betydelse för ianspråktagen vattenkraft för hyttedriften skulle fornlämningen vara betydligt mindre intressant.

Självklart spelar den använda vattenkraften en stor roll för att man som betraktare skall få en korrekt helhetssyn på dess betydelse för den tidigare järnframställningen.

Det har således funnits en damm vid Lilla Ullens utlopp under nästan 300 år. Det finns ingenting som tyder på att detta så kallade vandringshinder skulle ha varit till förfång för laxöringens förekomst i området. En utrivning av den befintliga dammen skulle således inte leda till några förbättringar av vattenlevande eller vattenberoende fiskars betingelser.

Vattentäkt

Såsom tidigare nämnts har sjön Stora Ullen varit vattentäkt för Hagfors kommun sedan slutet av 1950-talet. Lilla Ullen med dess upptagningsområde utgör en betydande andel av Stora Ullens vattenavrinningsområde.

Sammanfattning

Sällskapet Gustavaforskning ser med stor oro på den situation som uppkommit vid tillämpningen av EU:s vattendirektiv inom svensk myndighetsutövning och rättstillämpning. Föreningen kräver att vattendirektivet tolkas på det sätt som EU ursprungligen avsett. Den svenska landsbygden skall inte behandlas olika jämfört med andra områden i Europa. De kräver en tillämpning av direktivet med vederbörlig hänsyn tagen till den tillämpning av lokal karaktär som allemansrätten, miljö, kulturlagstiftning och all annan lokal lagstiftning ställer på det svenska samhället. Sverige ska inte medverka till att artificiella miljöer skapas för att medföra konstgjorda livsbetingelser för vissa arter, som kan motverkas av eller betjänas av restriktioner på annat sätt. Sådana finns redan på flera områden i vårt land.

Stora Ullens fiskevårdsförening (fiskevårdsföreningen) har yttrat sig i huvudsak enligt följande. De anser att arbetstiden ska sättas kortare än fem år. Under tiden som arbetet pågår ska kontrolleras, t.ex. med elfiske, att inte lekplatserna har försvunnit och att den naturliga reproduktionen upphört.

Fiskevårdsföreningen menar därutöver att underlaget för ansökan ska kompletteras i flera hänseenden. De menar att det är oklart vem kommer att ta prover på vattenkvaliteten och hur resultatet kommer att redovisas. De anser att det inte utrett om det finns någon flodpärlmussla i området.

I MKB:n har man bedömt ytvatten som en positiv konsekvens. De vet att i dagsläget, när älven förses med vatten via bottenavtappning, finns det yngel i älven som verkar trivas med vattentemperaturen. Vattnet som kommer från sjön via bottenavtappning har en betydligt lägre temperatur än det ytvatten som vid en utrivning av dammen hela tiden kommer att avbördas. De frågar sig vad som kommer att hända med öringens ägg då maxtemperatur ska vara 13 grader och bästa tillväxten sker vid 15-16 grader. Av Fortum angivna tid på fem år för genomförandet är en lång period då man stör fiskens vandring och lek.

BEMÖTANDE FRÅN SÖKANDEN

Fortum har inkommit med bemötande och anfört enligt nedan.

Yttrande från Länsstyrelsen Värmland

Fortum har noterat att länsstyrelsen anser att bolaget kommer att vara fortsatt ansvarig för kvarstående dammdelar vid en partiell utrivning samt att de ska redovisa vilka anläggningsdelar som ska lämnas kvar, orsak samt nytta och olägenhet av kvarlämnandet.

Fortum påpekar att de landarmar som kvarlämnas är belägna från nivån omkring +8,0 meter Vattennivån i Lilla Ullen kommer efter utrivningen under inga förekommande flödesförhållanden att stiga så högt, dvs. de delar av fyllningsdammarna som lämnas kvar har inte någon dämmande effekt på vattnet. Landarmarna är därför inte att betrakta som dammdelar efter utrivningen, och Fortum kan inte ses som ansvarig för dylika anläggningsdelar. Fortum har i denna fråga hänvisat till tidigare domar i Vänersborgs tingsrätt dels den 19 januari 2018 i mål M 1577-17, dels den 30 april 2019 i mål nr. M 697-18.

Fortum ställer sig frågande till länsstyrelsens invändningar angående kvarlämnade dammdelar och huruvida dammen är att anse som en fornlämning. Å ena sidan anser länsstyrelsen att kvarlämnade dammdelar ska utgöra en fortsatt tillståndspliktig vattenanläggning. Å andra sidan framförs att resterande delar av dammvallen per automatik blir en fornlämning så snart sätтар, tröskel och utskov är utrivet. Om dammen utgör en fornlämning kan den inte utgöra en tillståndspliktig vattenanläggning då ett rekvisit för att en konstruktion ska utgöra en fornlämning är att den ska vara varaktigt övergiven. Eventuella kvarlämnade dammdelar torde inte kunna betraktas som fornlämning innan en utrivning av dammen avslutats, och de kvarstående delarna därigenom blivit varaktigt övergivna.

Fortum hänvisar, angående fråga gällande fornlämning, till miljökonsekvensbeskrivningen där påverkan på kulturmiljö bedömts. Enligt karta från Forsök sträcker sig inte fornlämningsområdet till dammvallen och dammen är inte heller utmärkt som en fornlämning. Dammen nämns inte överhuvudtaget som en del av fornlämningen som finns i området. Fortum anser att detta innebär att dammen inte utgör någon fornlämning så som länsstyrelsen verkar hävda i sitt yttrande.

Angående vad som anförts om uppgifterna i den tekniska beskrivningen om att en del överskottsmassor som uppstår vid rivningen av dammen ämnas användas för att fylla ut gropen nedströms skibordet för att möjliggöra passage för fisk framhåller Fortum att det som avses är att större stenar från stenmurverket kommer att användas. Anledningen är att området eroderas kontinuerligt, varför det uttryckligen är stenar som behöver läggas ut, inte jordmassor.

Utläggandet av stenarna ingår som del av de biotopvårdande åtgärder som Fortum ska utföra i åfåran efter utrivning av dammen. Fortum anser att det inte är motiverat att i detta skede med ritningar eller mer detaljerade beskrivningar redogöra för hur dessa stenar exakt kommer att placeras ut. Någon redovisning av effekterna för nedströms liggande vattendrag pga. grumling är inte heller aktuellt, då Fortum inte kommer att använda sig av några jordmassor. Den entreprenör som anlitas av Fortum för utförandet av arbetet kommer att ålägga att lasta överskottsmassorna

direkt i en lastbil och transportera bort dessa till godkänd mottagare, varmed någon hantering av avfall på plats inte blir aktuell i det ifrågavarande fallet.

Vad gäller länsstyrelsens påpekande att det kan vara befogat med restriktioner för avtappning av Lilla Ullen i samband med genomförandet av de planerade åtgärderna för att inte påverka häckande storlom konstaterar Fortum att de planerade åtgärderna inte kommer att utföras under perioden slutet av april till början av juli, varmed häckande storlom inte kommer att påverkas av åtgärderna. Några restriktioner som länsstyrelsen efterfrågar är således inte aktuella för ansökt verksamhet.

I anledning av länsstyrelsens invändning gällande ny konsekvensutredning för dammen vid Stora Ullen anför Fortum att detta inte är en fråga som ska prövas i förevarande mål som gäller tillstånd till utrivningen av dammen vid en helt annan anläggning, dvs. Lilla Ullen. Det är upp till dammägaren att bedöma huruvida förändrade förhållanden leder till att en ny konsekvensutredning behöver göras för den nedströms liggande dammen vid Stora Ullen. Ifall Fortum bedömer att en ny konsekvensutredning för Stora Ullen behövs med anledning av åtgärderna vid Lilla Ullen, kommer tillsynsmyndigheten att kontaktas i ärendet.

Yttrande från Hagfors kommun

Hagfors kommun har i sitt yttrande hänvisat till de synpunkter som kommunen lämnat inom ramen för samrådet. Hagfors kommuns synpunkter i samrådet har beaktats i Fortums ansökan samt i bilagorna därtill.

Yttrande från SMHI

Fortum konstaterar att enligt vattenhushållningsbestämmelserna får regleringen i Lilla Ullen göras fritt mellan nivåerna +7,16 m och +9,01 meter Vattennivån i sjön har i praktiken reglerats så att normalnivån under sommarhalvåret legat mellan ca +8,20 m och +9,00 m, och ofta då mellan +8,70 m och +8,80 meter Vintertid har nivån sänkts av för att fånga upp vårflöden.

Yttrande från parterna Beckman

Fortum bestrider Beckmans yrkande om ersättning eller inlösen av fastighet. Enligt uppgifter som Fortum inhämtat, köptes fastigheten (inklusive byggnader på fastigheten) år 2000 för 110 000 kr, och fastigheten är idag taxerad till 263 000 kr. Fortum har i den tekniska beskrivningen och i miljökonsekvensbeskrivningen visat att Beckmans påstående om att bara en bäck skulle återstå efter utrivningen, inte är korrekt. Fortum har visat att fastighetsägarnas påståenden om förlust av möjlighet till vattenaktiviteter i sjön samt avsaknad av sjön till följd av utrivningen inte är korrekta. Enligt Fortums uträkningar och bedömning kommer sjöns yta att minska med enbart 7 % till följd av utrivningen. Möjlighet till olika aktiviteter i vatten kommer i all väsentlighet att kvarstå även i framtiden. Någon rätt till skadestånd eller ersättning föreligger således inte.

Fortum har i miljökonsekvensbeskrivningen redogjort för de konsekvenser som utrivningen av dammen vid Lilla Ullen kommer att få för boendemiljön. Lokalt och tillfälligt kan förändringen upplevas som stor, där fastighetsägare anlagt t.ex. bryggor och badstränder. Enligt Fortums bedömning kommer strandzonen, som idag är vegetationsfri till följd av regleringen av sjön, efter några år att ha koloniserats av växtlighet och kommer med tiden att utvecklas till en naturlig sjöstrand.

Fortum vill även framföra att viken även efter utrivningen kommer att finnas kvar, om än med en något mindre areal än för tillfället vid uppdämt vattenstånd. För att få en bättre uppfattning av hur viken kommer att se ut efter utrivning hänvisar Fortum till i målet ingiven bild som är tagen i närheten av fastigheten Sundsjön 1:2 vid en vattennivå på ca +7,57 meter.

Vad gäller medeldjupet på 5,2 m i Lilla Ullen som Fortum hänvisat till i sin ansökan, är uppgiften hämtad från sjö- och dammregistret på SMHI Vattenwebb. Den tekniska beskrivningen baseras dock inte på några medelnivåer före utrivning utan absoluta nivåer kopplade till nu gällande vattenhushållningsbestämmelser.

Vad gäller Backmans oro över sinande brunnar, har Fortum i miljökonsekvensbeskrivningen redogjort för att utrivningen inte innebär någon förändring av den lägre gräns inom vilken sjön reglerats tidigare. Utrivningen innebär däremot en permanent sänkning av sjöns medelvattennivå, vilket medför en marginell lokal påverkan på grundvattennivån i sjöns närhet. Fortums bedömning är att det inte är sannolikt att denna effekt blir så stor att det kommer att påverka vattentillgången i brunnar (bergbore eller grävda) kring sjön.

Fortum anser att de uppskattade vattennivåerna efter utrivning har redogjorts för i tillräcklig omfattning i den tekniska beskrivningen. Sammanfattningsvis kan konstateras att vattennivån efter utrivningen enligt förslaget kommer normalt att variera mellan ca +7,50 och +7,60 m, för att i högflödesituationer stiga upp till omkring +7,80 (vid flöde motsvarande HHQ100).

Fortum påpekar att det lagrum (6 kap. 11 § MB) som fastighetsägarna hänvisar till inte tillämpligt på den nu ansökta verksamheten. Kraven på specifika miljöbedömningar av verksamheter och åtgärder återfinns i 6 kap. 35 § MB. Inför nu aktuell ansökan har länsstyrelsen, i enlighet med 6 kap 26 § MB, beslutat att åtgärden inte kan antas medföra betydande miljöpåverkan. Istället för en miljökonsekvensbeskrivning enligt 6 kap. 35 § MB ska således en så kallad liten miljökonsekvensbeskrivning enligt 6 kap. 47 § MB tas fram. Enligt nämnda lagrum ska den som avser att bedriva verksamheten eller vidta åtgärden, i en liten miljökonsekvensbeskrivning lämna de upplysningar som behövs för en bedömning av de väsentliga miljöeffekter som verksamheten eller åtgärden kan förväntas ge. Det är inte närmare preciserat i lagtext vad en liten miljökonsekvensbeskrivning ska innehålla, varmed verksamhetsutövaren kan anpassa underlaget utifrån vilka miljöeffekter som den planerade verksamheten förväntas medföra.

I det aktuella fallet har alternativa utformningar översiktligt beskrivits i miljökonsekvensbeskrivningen. Dessa alternativ har tagits fram i planeringsskedet av nu aktuell verksamhet, och efter noggrann avvägning har Fortum kommit fram

till att en total utrivning av dammen är den enda lösning som uppfyller de målsättningar Fortum har för planerad verksamhet.

Med hänvisning till 6 kap. 47 § MB samt då tillstånd till utrivning av damm alltid ska lämnas enligt 11 kap. 19 § MB, bedömer Fortum att det inte tillför detta mål något att i mer detalj redogöra för de alternativa utformningarna eller vilka konsekvenser dessa kunde ge upphov till. Vidare och även till denna del med hänvisning till miljöbalken 6 kap. 47 §, anser Fortum att de sociala perspektiven, den planerade verksamhetens påverkan på ytvattenmiljö (bl.a. fisk), samt de konsekvenser till följd av förändrad vattennivå och uttriningsätt på ett övergripande sätt som fastighetsägarna efterfrågat, har beskrivits tillfyllest i ansökan samt i den tekniska beskrivningen och i miljökonsekvensbeskrivningen, och även i detta bemötande.

Fortum anser att den utredning som lämnats i samband med ansökan uppfyller kravet i miljöbalken 6 kap. 47 § för att domstolen ska kunna göra en bedömning av de väsentliga miljöeffekter som verksamheten eller åtgärden kan förväntas ge. Några ytterligare upplysningar som fastighetsägarna efterfrågar, bedöms inte vara nödvändiga för att målet ska kunna avgöras.

Påverkan på kulturmiljön redovisas i miljökonsekvensbeskrivningen. För att ett område ska utgöra kulturresevat enligt 7 kap. 9 § MB måste ett särskilt beslut ha fattats om detta och något sådant beslut finns inte.

Slutligen tillägger Fortum att utrivningen innebär att sjöns naturliga variation fortfarande kommer att ligga inom de gällande vattenhushållningsbestämmelserna. Även utan utrivningen, skulle Fortum ha rätt att reglera ner till +7,16. Beckman bör ha haft alla möjligheter att informera sig om gällande vattenhushållningsbestämmelser inför anskaffandet av fastigheten.

Yttrande från Irene Brokvist

Fortum bestrider Irene Brokvists ersättningskrav. Fortum har samma inställning som angivits ovan i anledning av parterna Backmans krav på ersättning i fråga om den förändring av boendemiljön runt sjön som kan förväntas av den ansökta utrivningen liksom vilka möjligheter till bad- och vattenaktiviteter som kommer att vara möjliga i sjön efter de ansökta åtgärderna.

Vad gäller brunnar kring sjön är Fortums bedömning är att det inte är sannolikt att utrivningen skulle medföra någon påverkan på vattentillgången i brunnar (bergborrade eller grävda) kring sjön.

Irene Brokvist har inte presenterat något stöd för påståendet att utrivningen skulle leda till att den av henne ägda fastigheten skulle minska i värde. Fortum har i ansökan och därtill bifogade utredningar samt i detta yttrande redogjort för de konsekvenser som utrivningen bedöms få på miljön kring Lilla Ullen. Vidare, som Fortum angett ovan, innebär utrivningen att sjöns naturliga variation fortfarande kommer att ligga inom gällande vattenhushållningsbestämmelser. Irene Brokvist bör ha haft alla möjligheter att informera sig om gällande vattenhushållningsbestämmelser inför anskaffandet av fastigheten. Någon rätt till ersättning föreligger inte.

Fortum motsätter sig även Irene Brokvists yrkande om att Fortum ska åläggas att minimera skadeverkningarna genom åtgärder som håller vattenståndet uppe på en anständig nivå. Fortums uppfattning är att ett dylikt villkor inte kan åläggas på en verksamhetsutövare i ett mål som handlar om utrivning av en damm där en fortsatt reglering inte kommer att ske.

Yttrande från Sebastian Louven

Fortum bestrider Sebastian Louvens ersättningskrav. Fortum har bedömt att vattenytan efter den föreslagna utrivningen under normala förhållanden kommer att variera mellan nivåerna +7,50 och +7,60 (där den övre nivån motsvaras av MHQ/HHQ2). Fastighetsgränsen till fastigheten Sundsjön 1:166 går vid vissa

vattenstånd i strandlinjen och utrivningen kan medföra att Sebastian Louven efter denna inte längre har vatten på eller i omedelbar angränsning till sin fastighet. Fortum poängterar dock att vattenområdet kommer fortfarande att ligga strax utanför Sebastian Louvens fastighet och sjön kommer även i framtiden att kunna nyttjas för fritids- och vattenaktiviteter.

Vidare hänvisar Fortum till att stränderna kring Lilla Ullen orto-fotograferades år 2018 vid ett tillfälle då vattenståndet låg på +7,57 meter, vilket motsvarar ett ungefärligt framtida medelvattenstånd i Lilla Ullen efter utrivningen. En digitalisering av strandlinjen från detta tillfälle ger en sjöarea på 1,36 kvm, vilket motsvarar en minskning av sjöns yta med enbart 7 procent jämfört med den sjöyta som redovisats i kartmaterial (lantmäteriet). Fortum hänvisar till en bild i den tekniska beskrivningen till ansökan och uppger att den visar att vid vattennivån +7,57 m. förflyttade sig strandlinjen endast något jämfört med rådande vattenstånd.

Fortum anför samma argument som ovan beträffande påverkan på växtlighet i strandzonen till följd av utrivning samt hänvisar till MKB:n för vidare beskrivning av vilken påverkan som utrivningen bedöms få på natur- och vattenmiljön. Fortum tillägger att liksom i alla sjöar, finns i Lilla Ullen grundare och djupare partier. De grunda områdena är viktiga som lekområden för vissa fiskarter, såsom abborre och gädda, medan andra arter, t.ex. sik och lake, kan leka på djupare områden. Siklöjan leker pelagiskt, dvs. i den fria vattenmassan, över hårdbottnar.

Generellt kan sägas att även om sjöns medelvattenyta minskar något i utbredning jämfört med tidigare normalyta så kommer det även efter dammutrivningen att finnas grunda områden i sjön, lämpliga för exempelvis sjöfågel och fisklek. Det bedöms även vara positivt för flora och fauna i sjön att de artificiella nivåvariationer som en vattenreglering medför upphör, och att sjön återfår en naturlig hydrologi.

Angående av Sebastian Louven föreslaget s.k. naturligt terrassavlopp har Fortum angivit att man tolkar beskrivningen som en lösning där dammen inte rivs ut, utan ersätts av en överfallsdamm. Sebastian Louvens förslag verkar vara att man ersätter

den nuvarande dammen med en ny damm, vilket innebär att en damm i stort sett skulle kvarstå. En dylik anläggning förutsätter bl.a. att någon ansvarar för anläggningen och dess underhåll, samt innebär att åtminstone ett partiellt vandringshinder kvarstår, vilket inte är förenligt med Fortums målsättningar med den ansökta verksamheten.

Sebastian Louven har inte presenterat något stöd för varken påståendet att fastighetens värde skulle vara 3 500 000 kr, eller att utrivningen skulle orsaka en värdeminskning på 50 procent. Enligt uppgifter som Fortum inhämtat, köptes fastigheten (inklusive byggnader på fastigheten) år 2018 för 1 690 000 kr, och fastigheten är idag taxerad till 499 000 kr. Sebastian Louven äger inte del i vattenområde. Vidare har Fortum både i ansökan, i den tekniska beskrivningen och i miljökonsekvensbeskrivningen samt ovan i detta yttrande redogjort för utrivningens påverkan på sjön Lilla Ullen och även uttryckligen på den ifrågavarande fastigheten Sundsjön 1:166. Fortum har visat att Sebastian Louvens påståenden om förlust av möjlighet till vattenaktiviteter i sjön samt förlust av sjöandel med 30 % inte är korrekta. Enligt Fortums bedömning får Lilla Ullen efter utrivningen en area av omkring 1,36 kvm, vilket motsvarar 93 % av sjöytan enligt lantmäteriet, dvs. en minskning på enbart 7 %. Möjlighet till olika aktiviteter i vatten kommer i all väsentlighet att kvarstå även i framtiden. Någon rätt till skadestånd föreligger således inte.

Fortum tillägger att utrivningen innebär att sjöns naturliga variation fortfarande kommer att ligga inom gällande vattenhushållningsbestämmelser. Sebastian Louven bör ha haft alla möjligheter att informera sig om gällande vattenhushållningsbestämmelser inför anskaffandet av fastigheten.

Yttrande från Sällskapet Gustavaforskning

Sällskapet framför inledningsvis i sitt yttrande en del synpunkter gällande EU:s s.k. ramvattendirektiv (2000/60/EG). Fortum tolkar Sällskapets yttrande till denna del som att inte vara riktat till Fortum eller den ansökan om utrivning som Fortum

lämnat in i detta mål. I sin ansökan utgår Fortum från den tolkning av ramvattendirektivet som är gällande i Sverige.

Fortum har i ansökan och i miljökonsekvensbeskrivningen beskrivit den planerade verksamhetens påverkan på bl.a. vattenmiljön. Fortum har i miljökonsekvensbeskrivningen detaljerat redogjort för att Ullshyttälvens övre lopp är svårpasserbart för fisk och att det är högst tveksamt om öring i någon större omfattning någonsin vandrat upp mot Lilla Ullen, då älvens övre lopp är dåligt lämpat för öringreproduktion och då Lilla Ullen saknar större tillflöden. Sammantaget bedöms utrivningen dock få positiva konsekvenser för vattenmiljön, genom en mer naturlig hydrologi och återskapade vandringsmöjligheter för vattenlevande organismer i allmänhet som utrivningen av dammen vid Lilla Ullen medför.

Vad gäller Fortums bedömning av den planerade verksamhetens förenlighet med gällande miljökvalitetsnormer, har Fortum i miljökonsekvensbeskrivningen angett att för vattenförekomsten Hagälven ns Lill-Ullen (SE665466-138855) saknas biologiska data helt, vilket medfört att de hydromorfologiska kvalitetsfaktorerna har varit avgörande för klassningen. Vattenförekomsten Hagälven ns Lill-Ullen har bedömts ha avvikelser i hydrologisk regim och konnektivitet till följd av dammen i Lill-Ullens utlopp och vattenreglering. Kvalitetsfaktorn fisk är expertbedömd till måttlig status till följd av bristande konnektivitet och flödesförändringar. Enligt Fortums bedömning kommer utrivning av dammen och upphörandet av vattenregleringen att medföra att status på hydromorfologiska kvalitetsfaktorer bör kunna klassas till god eller hög status, och att förutsättningar därmed finns även för att biologiska kvalitetsfaktorer (som idag antingen inte är klassade, eller är expertbedömda i brist på data) ska kunna nå som lägst god status.

Sällskapet framför även att dammen skulle ligga i Ullshyttbäcken, inte i Hagälven som har angetts bl.a. i den tekniska beskrivningen. Som Fortum konstaterat i miljökonsekvensbeskrivningen kallas älvsträckan mellan Lilla Ullen och Stora Ullen i dagligt tal Ullshyttälven/bäcken, men i vattenförvaltningen benämns denna älvsträcka Hagälven.

Sällskapets påpekande om att Fortum i den tekniska beskrivningen och i miljökonsekvensbeskrivningen skulle ha angett divergerande syften med utrivningen är inte korrekt och inte heller relevant i detta sammanhang. Enligt miljöbalkens 11 kapitel ska tillstånd till utrivning av en vattenanläggning alltid lämnas och Fortum har i ansökan och i därtill bifogade underlag angett de syften och den nytta som bedöms uppnås med utrivningen. Dessa syften kompletterar i allra högsta grad varandra och kan inte ses som motstridiga.

Sällskapet hänvisar i sitt yttrande till att Fortum i sin ansökan angett att vandringshindren skulle försvinna och att detta står i kontrast till att den vägtrumman som ligger nedströms dammen vid Lilla Ullen återstår. Fortum påpekar att i ansökan och därtill hörande underlag har Fortum framfört att det definitiva vandringshinder som själva dammen utgör, försvinner i och med utrivning. Fortum har inte i ansökan angett att några flera vandringshinder nedströms dammen skulle rivs. Fortum har rådighet enbart över dammen som ligger inom den av Fortum ägda fastigheten. Fortum har inte rådighet över vägtrumman nedströms och kan därmed inte åtgärda detta vandringshinder eller eventuella andra vandringshinder kring sjön. Faktum kvarstår dock att i och med utrivning av dammen vid Lilla Ullen undanröjs ett av de definitiva vandringshindren i Ullhyttsälven.

Under rubriken Vattenanläggning framför Sällskapet, som Fortum tolkar det, att den naturliga tröskel uppströms dammen skall vara att anse som en vattenanläggning i den mening som avses i 11 kap. 4 § MB. Så som Fortum angett i ansökan samt både i den tekniska beskrivningen och i miljökonsekvensbeskrivningen, finns ca åtta meter uppströms dammen en existerande forsnacke, som kommer att bli den nya bestämmande sektionen för sjön efter utrivning. Fortum understryker att denna forsnacke existerar i dagens läge, och inte är något som Fortum ska anlägga eller skapa. För att undvika att den existerande forsnacken eroderas i samband med högflöden, kommer den att förstärkas något med stenar från utskovsdelens stenmurverk. Denna förstärkning av forsnacken innebär inte, som Sällskapet antyder i sitt yttrande, att Fortum skulle anlägga en cementkant eller stenbarriär.

De åtgärder i form av förstärkning av den existerande forsnacken med stenar, utgör inte enligt Fortums bedömning någon vattenanläggning eller damm i den mening som avses i 11 kap. 4 § MB. Någon vattenanläggning enligt miljöbalken kommer inte att kvarstå efter utrivningen.

Sällskapet hänvisar i sitt yttrande till fyra mindre rännilar/bäckar som rinner ut ur sjön Lilla Ullen. Enligt Sällskapet ligger det vandringshinder i samtliga fyra bäckar och Sällskapet efterfrågar hur man tänkt förfara med dessa hinder för att bäcköringen skall kunna få möjlighet att reproducera sig.

Det är oklart om Sällskapet efterfrågar hur Fortum ska förfara med vandringshindren eller om är frågan ställd mer i allmänhet. Fortum kan enbart konstatera att enligt 2 kap. 1 § lag (1998:812) med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet ska verksamhetsutövaren, för att få bedriva vattenverksamhet, ha rådighet över vattnet inom det område där verksamheten skall bedrivas. Fortum har enbart rådighet inom fastigheten Hagfors Sundsjön 1:157 där dammen vid Lilla Ullen finns belägen. Fortum äger inte de andra fastigheterna kring sjön Lilla Ullen, och har därmed inte rådighet över de vattenområden eller eventuella vattenanläggningar som finns inom dessa fastigheter.

Sällskapet hänvisar i sitt yttrande till olika aspekter gällande kulturmiljö och vattenförvaltning. Vad gäller frågorna kring kulturmiljö, hänvisar Fortum till bemötandet av länsstyrelsen yttrande. Resonemangen kring eventuella konflikter i tillämpningen av miljöbalken och kulturmiljölagen tolkar Fortum som inte vara riktat till Fortum eller den ansökta verksamheten.

Yttrande från Stora Ullens fiskevårdsförening

Någon provtagning av vattenkvaliteten kommer inte att genomföras. Provtagning kommer att genomföras av massor i dammvallen, för att säkerställa att dessa inte innehåller några föroreningar. Detta är en skyddsåtgärd som framför allt motiveras av att dammen ligger inom skyddsområde för vattentäkt. Resultatet kommer att

redovisas för tillsynsmyndigheten (länsstyrelsen) samt vattentäktens ägare (Hagfors kommun). Några fynd av flodpärlmussla finns inte noterade. Dammen är inte av sådan storlek att den bedöms kunna påverka temperaturen i sjön eller vattendraget i någon utsträckning som har betydelse för fiskrommens utveckling.

Fortum vill poängtera att arbetstiden som anges i ansökan inte innebär att själva anläggningsarbetet förväntas pågå i fem hela år. Den föreslagna arbetstiden innebär att Fortum inom den tiden ska inleda och avsluta den tillståndsgivna verksamheten. Enligt 24 kap. 2 § MB förfaller tillståndet, om tillståndshavaren inte iakttar de bestämmelser som har meddelats i tillståndsdomen eller tillståndsbeslutet i fråga om tid inom vilken arbetena skall vara utförda eller den tid inom vilken igångsättning skall ha skett. Den arbetstid på fem år som Fortum föreslagit i sin ansökan följer sedvanlig praxis för den typen av vattenverksamhet Fortum nu ansöker tillstånd till.

Fortum har angett i den tekniska beskrivningen att tiden för att utföra de planerade åtgärderna beräknas till ca två veckor. Arbetena avses dessutom utföras under barmarkssäsong. I och med att utföranden av de planerade åtgärderna begränsas till enbart några veckor och arbetena utförs under barmarkssäsong, påverkas inte fiskens vandring eller lek. Fortum anser att några kontroller med elfiske inte således är motiverade eller nödvändiga.

YTTRANDEN FRÅN MOTPARTER M.FL.

Länsstyrelsen har inkommit med yttrande över Fortums bemötande och anfört följande. Om en vattenanläggning är uppförd och delar av denna lämnas kvar på platsen bör kvarvarande delar fortsatt vara en artificiell anläggning eller del av en sådan. Sådan vattenverksamhet är enligt miljöbalkens definition ändring av vattenanläggning och inte utrivning. Även om det skulle anses som någon form av partiell utrivning är kvarvarande delar de facto artificiella anläggningsdelar. Om det vore endast försumbara delar som kvarlämnades så skulle det kunna falla in under utrivning enligt 11 kap. 19 § miljöbalken. Vid aktuellt projekt avses dock betydande dammdelar lämnas kvar efter avslutat arbete.

Att kunna lämna kvar delar av anläggningen utan att ta ansvar för dessa torde inte vara förenligt med miljörättsliga allmänna principer om hållbar utveckling och hänsyn. Den som lämnar kvar delar av en dammkonstruktion borde ha ett fortsatt ansvar för dessa oberoende av utformning, innehåll, storlek etc. Sålunda kan underhållsansvaret ibland bli i det närmaste endast teoretiskt, ibland kan det bli mer omfattande. Det är svårt att förstå och se logiken i uttalanden som att kvarvarande anläggningsdelar "inte kräver något underhåll utan kan lämnas åt sig själva och de förändringar som med tiden kan förväntas". Om anläggningsdelar avses lämnas kvar - som i detta fall - har verksamhetsutövaren, enligt länsstyrelsens mening, ansvar för dessa även om de inte längre står i eller nås av högsta förutsebara vattenstånd.

Länsstyrelsen vill framhålla att dammen inte utgör någon fornlämning förrän den är att betrakta som varaktigt övergiven. Fortum menar att eventuella kvarlämnade dammdelar inte kan betraktas som fornlämning förrän arbetet avslutats medan länsstyrelsen menar att dammen är att betrakta som varaktigt övergiven när de dämmande delarna i form av sättare, tröskel och utskov är utrivet. Dammens dämmande funktion har upphört och de återstående dammkropparna är därmed att betrakta som varaktigt övergivna. Att dammen inte registrerades i samband med inventeringen beror sannolikt på att den var i bruk vid inventeringstillfället. Att den inte är omnämnd i samband med registreringen är inget som varken talar för eller emot att dammen ska komma att utgöra en fornlämning när dess dämmande funktion upphör.

Fortum menar att fornlämningen i form av hyttruinen inte sträcker sig fram till dammkroppen. Det är riktigt att hyttruinen är den idag registrerade fornlämningen vilket beror på att inventeraren endast såg hyttruinen vid inventeringstillfället. Enligt 2 kap. 2 § KML benämns ett område runt fornlämningen för fornlämningsområde. Området kan variera i storlek men ska vara så omfattande att fornlämningen kan bevaras och ges ett tillräckligt utrymme med hänsyn till dess art och betydelse. Det är förbjudet att utan länsstyrelsens tillstånd ändra, skada, rubba, ta bort, gräva ut eller täcka över en fornlämning. Lagskyddet gäller även för

fornlämningsområdet vars omfattning fastställs av länsstyrelsen. I området kan finnas ytterligare anläggningar och kulturlager vilka inte är synliga ovan mark varför länsstyrelsen menar att fornlämningsområdet sträcker sig fram till dammvallen vilken sannolikt har anlagts samtidigt som hyttan. Dammen som går att koppla till hyttverksamheten är således att betrakta som en fornlämning i det ögonblick den slutar att dämna och ett beslut om utrivning är fattat.

Den nedströms belägna Stora Ullens dammsäkerhetsklass har tidigare prövats av mark- och miljööverdomstolen i mål M 1995-17. En utrivning av dammen vid Lilla Ullen kan betraktas som en bestående förändring i dammens omgivning av avgörande betydelse och därför fordra en ny konsekvensbeskrivning för att avgöra lämplig dammsäkerhetsklass.

Hagfors kommun har anfört följande. I yttranden från sakägare förekommer hänvisning till kommunens naturvårdsplan. Kommunen vill informera om att i och med beslut om framtagande av ny översiktsplan för Hagfors kommun i KF 2019-09-30 är översiktsplanen, där naturvårdsplanen (2011) utgör tematiskt tillägg, inaktuell.

Hagfors kommun vill understryka vikten av att arbetet utförs utan att på något sätt äventyra dricksvattentäkten nedströms, som är av stort samhällsintresse och försörjer flera kommuner med dricksvatten. Kommunens inställning är att utrivning av dammar, såsom den vid Lilla Ullen, ska ske med stor hänsyn till berörda fastigheter, dess ägare och andra intressen som berörs av åtgärden.

Miljö- och byggnämnden i Hagfors har inkommit med yttrande och anfört följande. Nämnden har inget att invända mot den planerade vattenverksamheten som kommer att äga rum på fastigheten Sundsjön 1:157 i Hagfors kommun.

Åtgärden anses ha ringa påverkan på naturmiljön. Den planerade åtgärden ligger inom Stor-Ullens vattenskyddsområde med gällande skyddsföreskrifter som ska

följas under arbetet. Om föroreningar påträffas vid hyttan ska en anmälan göras till miljö- och byggnämnden i Hagfors kommun.

De föreslagna skyddsåtgärderna i samband med verksamheten får anses vara tillräckliga. Om en olycka skulle inträffa i samband med arbetet som medför ett utsläpp ska räddningstjänsten omgående kontaktas.

Ros-Marie Beckman, Håkan Beckman och Thomas Beckman har yttrat sig på nytt och utöver vad som uppgivits tidigare i huvudsak anfört följande. De efterlyser en ny djupkarta som visar strandlinjen vid en sänkning av vattennivån med 1,5 meter samt hur djupt vattnet i deras vik skulle komma att vara.

När det gäller deras ekonomiska ersättningskrav anförs följande. Fastighetens värde är inte helt lätt att bedöma, men grannfastigheten såldes år 2018 för 1 690 000 kr. Domstolen bör förhålla sig till att det rör sig om miljonbelopp i ersättning. Dessutom bör ersättningsbeloppet räcka till att de som är tre familjer ska kunna köpa antingen en likvärdig fastighet som rymmer oss alla, alternativt tre olika mindre fastigheter med sjötomt. Vidare behöver också säkerställas att marken vid den nya strandlinjen även tillkommer fastigheten då Folke Beckman betalat extra för att få äga strandtomten. De anser att ersättningskravet på 5 miljoner kr är rimligt.

Fortum menar att fastigheten är i stort sett värdelös och köpt för 110 000 kronor år 2000. Detta är helt felaktigt. Fastigheten köptes år 1974 för 35 000 kr. Mark köptes till av Bergvik skog AB för att få tillgång till sjötomt och bad. År 2000 skrevs fastigheten över till ägarens barn Rose-Marie, Thomas och Håkan Beckman.

Fastighetspriserna stigit kraftigt i Hagfors kommun, i synnerhet de med sjötomt och badmöjligheter. Fortum försöker förringa konsekvenserna för fastighetsvärdet samt boendemiljön och dess nuvarande rekreativsmöjligheter. Familjen har ägt fastigheten i nästan 50 år och barn, barnbarn och barnbarnsbarn med vänner har haft

stor glädje av det. Beckmans föräldrar är uppvuxna i närheten, vilket gör affektionsvärdet än högre och det bör också vägas in vid en eventuell värdering.

Fortum är inte en naturförening utan ett kommersiellt bolag som strävar efter så hög vinst som möjligt. Därför framstår det som oetiskt att framhäva olika miljövinster till en följd av destruktion och förstörelse av kulturmiljö, miljövärden samt rekreativsmöjligheter för många människor. Att påstå att någonting som har funnits i över 200 år, inte är naturligt, är befängt. Naturen och djuren som lever nu har anpassat sig efter rådande omständigheter. Även innan dammen byggdes år 1810, i viken vid vår fastighet, har sjön Lilla Ullen varit uppdämd i ytterligare hundratals år. Vi hävdar att det är ett naturligt tillstånd för sjön Lilla Ullen att vara uppdämd.

Enligt Fortums uppgifter kommer vattennivån under sommarhalvåret att sänkas med 1,1-1,5 meter. Gällande höjden på vattennivån mätt vid dammen hänvisar Fortum till två foto-shoppade bilder. De menar att bilderna är kraftigt missvisande då vattennivån helt saknar referenspunkter samt motbevisas av Hagfors kommuns egen djupkarta över området. Enligt en ingiven djupkarta över Lill-Ullen kan de se att en eventuell sänkning av vattennivån med två meter på Lilla Ullen skulle innebära att allt vatten i viken mot dammen skulle försvinna. De hävdar att en sänkning av vattennivån på ca 1,5 meter bör innebära att viken i stort sett försvinner. Det visar att vattennivån i viken som djupast kommer att vara 0,5 meter och det som finns kvar av viken kommer att omvandlas till träskmark.

Utöver detta vill de ha tillgång till metoden för Fortums mätningar av vattendjup. De känner till sjön väl och kan visa på att man kan stå långt ut i viken samt att större delen av vikens norra del redan nu är väldigt grund och gytjtig samt inte ens tillgänglig vid nyttjande av vanlig utombordare till följd av den grunda vattennivån. Fortum vill låta påskina att deras livskvalité skulle vara i stort sett oförändrad. De förstår inte hur de tänkt att de skulle kunna ha ett givande badliv i en vik med slam- och gyttejotten med en vattennivå på 0,5 meter.

Enligt Fortums uträkningar kommer Lilla Ullens yta att minska med 7 procent. Denna till synes lilla procentsats leder ändå till en gigantisk minskning av sjön Lilla Ullens areal med drygt tio hektar, alltså drygt 14,5 fotbollsplaner. De är dock främst intresserade av hur stor del av ytan i viken som kommer att försvinna samt hur djupt vattnet som är kvar kommer att vara. De kan inte se att Fortum har bemödat sig att ta reda på den informationen som är det i särklass viktigaste för dem som fastighetsägare.

Om mark- och miljödomstolen godtar Fortums utredning yrkar de att Fortum bör lämna skriftliga garantier med tydliga ersättningsklausuler för att minska denna påfrestning och lidande som drabbar hela deras utökade familj och släkt och att en del av vår familjehistoria riskerar att gå förlorad till följd av Fortums oetiska, omoraliska och partiska utredning som grundar sig på sporadiska mätningar som inte speglar den faktiska platsen. De vill ha bindande garantier, som gäller i 10 år, på att Fortum betalar alla kostnader för en ny brunnsborrning om vattnet i brunnen skulle sänka vid en eventuell sänkning av vattennivån i sjön.

Gällande fornlämningsområdet menar de att länsstyrelsen bör få en ny möjlighet att inventera området och eventuellt kunna ta med dammen och fördämningen i fornminnesområdet då det även av kulturminnesskäl bör säkerställa om också dammen bör skyddas som kulturminne.

Fortum menar att Folke Beckman innan köp av fastigheten borde ha informerat sig om gällande vattenhushållningsbestämmelser inför anskaffandet av fastigheten. Det är självklart att Folke Beckman har informerat sig om dessa bestämmelser då han själv har arbetat som fastighetsförvaltare. Dock köptes fastigheten år 1974 och regleringen har fungerat bra både innan samt under de nästan 50 år som fastigheten varit i familjen Beckmans ägo. I vattenhushållningsbestämmelserna från 1945 står att ägaren har rätt att reglera dammen fritt mellan 7.16 m och 9.01 meter. Det stämmer att Fortum har reglerat vattnet till de olika vattennivåerna. Dammen har öppnats på hösten och stängts på våren som det står i vattenhushållningsbestämmelserna för Lilla Ullen. Det innebär att den lägsta vattennivån är på vintern och att vattennivån

under sommarhalvåret oftast är mellan 8.70 och 8.80 m. De anser de inte har kunnat förutse att Fortum helt plötsligt skulle vilja reglera vattennivån på ett helt annat sätt än det som av hävd har varit under minst 50 år. Att Fortum påpekar detta upplever de som ett förtäckt hot som bara påvisar deras maktdemonstration.

Då Fortum köpte dammen år 1996 borde de ha räknat med alla kostnader för att sköta dammen. De förstår att man i alla vinstdrivande företag behöver se över kostnader. De anser att Fortum har haft många år på sig att avyttra de olönsamma delarna på ett mer humant och miljömässigt sätt. Det är en paradox att man bara för att spara pengar nu engagerar sig miljömässigt för att minska sina kostnader. Något som inte har framkommit är hur mycket pengar som Fortum sparar på att förstöra dammen i Lilla Ullen. Det är självklart att domstolen även behöver ha tillgång till denna information att relatera till med tanke på den fysiska förstörelsen och det psykiska lidandet rivningen av dammen vid Lilla Ullen skulle komma att innebära.

De som ägare lämnade inget yttrande vid övertaget år 1996 när Fortum tillträdde som förvaltare av dammen vid Lilla Ullen i god tro att den skulle skötas i linje med tidigare förvaltare. Nu visar sig att så inte är fallet och de anser att detta inte har skett i god tro. De tolkar vattenhushållningsbestämmelserna som att de endast gäller under förutsättning att det överhuvudtaget finns en damm och inte om dammen skulle komma att rivas.

Parterna Beckman har till styrkande av att fastigheten vid en utrivning skulle få ett lägre marknadsvärde åberopat skriftlig bevisning i form av två värdeutlåtanden från fastighetsmäklaren Rasmus Törnros vid Mäklarhuset. I det ena utlåtandet har fastigheten i dess nuvarande skick och oförändrade omgivning bedömts ha ett värde om 3,5 miljoner kr +/- 500 000 kr. I det andra utlåtandet har värderingen skett i förhållande till att huset skulle sakna tillgång till sjö och bedömts till 800 000 kr +/- 300 000 kr.

Irene Brokvist har yttrat sig och utöver vad som anförts tidigare huvudsakligen uppgivit följande. De har 10 barn och 19 barnbarn och dessutom stor släkt och

många vänner. Sågen har blivit en samlingspunkt alla tider på året och vid alla familjebegivenheter samlas de där. Det är alltså många som skulle drabbas av en eventuell utrivning av dammen. Det är naturligtvis sommaren som påverkas mest, då badplatsen och badbryggan blir obrukbara. Badplatsen är på sommaren den givna samlingspunkten både för barnen och för de vuxna. Att bli berövade dessa tillgångar och möjligheter är både smärtsamt och olidligt. Att sedan hela deras södra och västra strandlinje blir totalförstörd gör det hela i det närmaste outhärdligt.

Fortum skriver att de bör ha haft alla möjligheter att informera sig om gällande vattenhushållningsregler inför anskaffandet. De har levt med dessa regler året om sedan 2002 och varit väl medvetna om dem. Sommartid har vattennivån varit hög och stundtals mycket hög, för att under vintern varit låg. Den nya nivån om utrivning sker ska utgå från en befintlig så kallad forsacke, ca åtta meter uppströms. I enlighet med Fortums uppgifter skulle vattennivån sommartid bli minst 1,30 meter lägre än normalt. Detta skulle innebära en radikal förändring av deras strandförhållanden.

De har en egen strandlinje på ca 150 meter med idag öppen med fri utsikt över sjön. Den naturliga strandvegetationen öster och väster om deras egen tomtgräns består av olika lövträd, granar och buskartade växter. Med liknande växtlighet framför deras strandlinje kommer de inte att ha någon sjöutsikt kvar. De kommer alltså att få en växtbarriär mellan dem och sjön. Dessutom kommer barriären även att bestå av stenar, där de naturliga jordlagren sedan länge är bortsköljda. De undrar vem som kommer att ersätta dessa bortsköljda jordmassor så att likvärdiga förhållanden återskapas. De får även ett stenskar 20 meter ut som i stort sett följer hela deras södra strandlinje. De vill veta hur kommer ägandeförhållandena kommer att se ut för den nya frilagda stranden och om de kommer att förlora den strandrätt som de har idag.

Den yrkade ersättningen ska utgöra kompensation för den marknadsmässiga, emotionella och känslomässiga förlusten. Sömlösa nätter, oro, förtvivlan och ångest

bör också beaktas. Härav följer att mervärdet av det förlorade ska utgöra grunden för eventuell ersättning. Detta medför att subjektiviteten blir avgörande.

Familjen är ägare av tre strandfastigheter vid Stora-Ullen och har blivit underrättade om Fortums planer vad gäller eventuell dammutrivning där. Stora-Ullen är en vattentäkt som förser Hagfors kommun, Munkfors kommun och delar av Forshaga kommun med vatten. Sjöns utlopp i Hagälven kräver en viss avrinning för fiskbestånd och andra organismer. Detta betyder att tillrinningen av vatten hela tiden måste vara större än vattenuptag och nödvändig avrinning tillsammans. Med dessa förutsättningar och med tanke på de klimatvariationer som väntar blir Lilla-Ullen utan utrivning en nog så viktig resurspotential. De vill att Stora-Ullen och Lilla-Ullen utreds samtidigt av konsekvensskäl.

Dammkonstruktionen med sin stensättning av handhuggna stora stenar har enligt deras mening en stor kulturell betydelse, i synnerhet i kombination med den gamla hyttruinen.

I Fortums miljökonsekvensbeskrivning visas en naturlig tröskel vid maximalt avsänkt vatten. Bilden stämmer dock inte med verkliga förhållanden. De föreslår att Fortum åläggs att sänka nivån på sjön till +7,16. Härigenom får man svart på vitt hur sjön och intilliggande fastigheter påverkas och hur eventuell avrinning skall hanteras. Det är först då de ges chansen att fullt ut kunna bevisa hur de kommer att påverkas av en eventuell utrivning av dammen.

De har även noterat att länsstyrelsen beslutat om en utökad miljökonsekvensbeskrivning gällande Stora-Ullen, med hänvisning till det unika skyddsvärda beståndet av storröding. De vill påminna om att Lillullbäcken är ullenöringens enda reproduktionsplats. Det är därför av yttersta vikt att denna för öringens enda möjlighet till reproduktion inte på något sätt får äventyras. De anser att Stora Ullen och Lilla Ullen ska ses som en enhet både vad gäller vattentäkt och reproduktionsplats.

Sebastian Louven har yttrat sig och utöver vad han tidigare anfört tillagt följande. När det gäller vattenförvaltningsföreskrifterna har Fortum rätt att reglera vattennivån mellan +7,16 meter och +9,01 meter. Denna föreskrift avser uteslutande en varierande, användningsanpassad vattennivå. När han köpte sitt hus utgick han från att Fortum i framtiden skulle reglera vattennivån på samma sätt som under de gjort under de senaste cirka 80 åren. På grund av den planerade rivningen av dammen år 2021 kan Fortum faktiskt inte längre uppfylla sina vattenförvaltningsföreskrifter. Av denna anledning anser han att hans skadeståndskrav är motiverade och helt rimliga. Han ställer som krav att Fortum antingen ska ge förslag om rimlig ekonomisk ersättning till honom eller fortsätta att variera vattennivån som tidigare. Om ett företag inte längre vill följa vattenförvaltningsföreskrifterna av kostnadsskäl, vilket han uppfattar vara fallet här, bör berörda parter verkligen kompenseras ekonomiskt.

De av Fortum ingivna beskrivande bilderna visar bara en vattennivå omedelbart efter att dammen rivits. Framtida påverkan från växtlighet har inte beaktats. I denna del av sjön är det genomsnittliga djupet efter rivningen av dammen högst 20-30 cm. Efter cirka 3-4 år leder den naturliga vegetationen till en igenväxning av hela området. Växter kan rota sig snabbt på det här grunda vattendjupet och igenväxningen går mycket snabbt. Fortum känner till detta och planerar därför en smal flodfördjupning i detta område för att säkerställa sjöns framtida utflöde.

Vidare hade han och grannen Johnny Brokvist ett samtal i slutet av november 2020 med en Fortum-anställd på plats precis vid dammen, som informerade oss om att denna del av sjön framför dammen ska försvinna helt och att endast en liten bäck kommer att finnas kvar. För dem betyder det att det inte längre existerar någon direkt sjötomt. Inga vattenaktiviteter blir möjliga från tomterna. Att nå sjön med båt från sin egen tomt och att simma i sjön blir inte längre möjligt. För dem är detta en genomgripande förlust av livskvalitet.

Fastighetens taxeringsvärde motsvarar inte det aktuella marknadsvärdet. Hus med samma kvalitetsnivå utan sjötomt bjuds ut på "hitta.se" för 800 000-1 400 000 kr.

Hus med samma kvalitetsnivå med sjötomt eller direkt tillgång till sjö bjuds ut för 3,5-5 miljoner kr.

Sebastian Louven har ingivit och åberopat en värdering av fastigheten Hagfors Sundsjön 1:166 utförd av fastighetsmäklaren Gert Andersson vid Svensk Fastighetsförmedling. I utlåtandet har fastigheten i nuvarande skick och läge värderats till 2,7 miljoner kr +/- 200 000 kr och minskningen vid en utrivning, som innebär att endast en mindre vattenfåra kvarstår invid fastigheten, har bedömts till ca 20 procent.

Sällskapet Gustavaforskning har yttrat sig och i tillägg till tidigare anfört i huvudsak följande. Under en helg i december 2020 har man försökt att återfinna den verkliga s.k. fixpunkten utan att lyckas. De framhåller att det saknas uppgifter om vad som hänt med den fixpunkt som nämns i den tidigare vattendomen och omständigheterna kring att den nuvarande dubben kom till. De menar även att det är oklart vilken av ståldubbarna gäller som fixpunkt om det visar sig att dubbarnas översta del inte befinner sig på samma höjd över havet.

Det har tidigare funnits ännu ett utlopp ur Lilla Ullen som försetts med en cirka 30 meter lång jordvall invändigt mot sjön. Vallen har tydligen byggts före vattendomen 1945. Utvändigt mot slutningen mot Stora Ullen har den långa jordvallen förstärkts med en av natursten byggd stenvall. Denna stenvall är på sina ställen drygt en meter hög och betydligt mer än en meter bred. Eftersom vallen stängt av den bäck- eller älvfåra som under många år vållade oönskade problem med avrinning ur Lilla Ullen glömdes detta utlopp antagligen bort. Eftersom denna sten- och jordvall under någon tid varit att jämföra med en uppdämning torde den idag anses utgöra en så kallad vattenverksamhet enligt nuvarande lagstiftning. De anser det oklart vad som ska ske med denna tidigare vattenverksamhet. Vi inom Sällskapet anser att denna vall inte längre har någon dämmande uppgift av sjön Lilla Ullens vattenyta vid en eventuell utrivning av dammen vid Ulleshytan. Dammen ska därför bevaras. Detta bör även ske om mark- och miljödomstolen skulle besluta om avslag på här

ifrågavarande ansökan. Härigenom bevaras också möjligheter att återse vallen och bedöma dess uppgift ur ett historiskt perspektiv.

Fortum skriver att det enligt miljöbalkens 11 kapitel ska tillstånd till utrivning av en vattenanläggning alltid lämnas. Det som åsyftas är säkerligen det som står i 19 § i detta kapitel. I lagrummet står ingenting om att det med en vattenanläggning förstås en vattenanläggning i ytvatten. Med hänvisning till vad som skrivs i Fortums yttrande att utrivning av en vattenanläggning i ytvatten alltid jämföras med en utrivning av damm gäller samma sak. Vare sig i relaterat lagrum eller någon annanstans i detta kapitel finns någon vägledning eller uttrycklig förklaring till att man i lagtexten använder just den understrukna skrivningen. I så fall hade säkert lagstiftaren erbjudit en långt mer arbets- och kostnadsbesparande handläggning. Nu menar i stället lagstiftaren att alla mål rörande frågor om vattenverksamhet ska prövas vid en regelrätt, rättvis och allsidig bedömning i en särskild domstol.

De fyra rännilar som Sällskapet avser rinner inte ut ur Lilla Ullen utan avvattnar det avrinningsområde som finns i det markområde som omger själva sjön. Rännilarna, eller bäckarna om man så vill, rinner in i sjön. De ifrågasätter i vilka rinnande tillopp till sjön Lilla Ullen har Fortum tänkts sig att den bäcköring som ska finnas i sjön ska reproducera sig.

Angående återskapandet av en naturlig sjöstrand anges att den lövbärande slyn kommer att kolonisera vissa stränder. Men själva det verkliga återställandet kommer enligt biologer att ta hundratals år i anspråk. Det har säkert tagit mer än 1 000 år för mossen i östra kanten av den vik som har bildats innanför själva dammen vid den nuvarande sjön att utvecklas. Tänk då på att den blivande frilagda gyttebottnen ska återbildas till den mosse som den tidigare var. Detta kommer att ta enormt lång tid, om det överhudtaget är möjligt. I vikens västra kant och i stora delar av andra strandzoner av den nuvarande sjön kommer det att bildas kala klippor och stenar. Det vågsvall som haft fritt spelrum mot de nuvarande stränderna under flera hundra år har spolat bort allt sedimenterat material, morän, alv och eventuell mylla ut i sjön. De undrar hur är det tänkt att detta material skall ersättas.

Sällskapet hänvisar till förslag till åtgärder i Uvån som framgår av ”Åtgärdsplan för Göta älv — Klarälvens avrinningsområde” framställd av vattenmyndigheterna och länsstyrelserna. Inom Sällskapet ställer man sig frågande till om alla dessa förslag genomförts eller inte. Sällskapet kan konstatera att det finns inga synliga bevis för att så skett. De undrar vem har ansvaret för att de föreslagna åtgärderna genomförs.

För närvarande ligger Stjernsforsen, Hagforsen, Maltaforsen, Tranebergsälven, Laggåsälven, Knoälven och Uvån mellan Nainsdammen och Gustavsfors i det närmaste torra. Synbarligen har även den tidigare stammen av bäcköring i dessa vattendrag dött ut eller decimerats väldigt kraftigt. De tycker att man i första hand skulle ta tag i dessa delar av Uvåns vattendrag hellre än att börja i fel ända med utrivning av en massa små dammar i de sista utkanterna av detta vattendrag. De ifrågasätter varför man inte börjar agera beträffande de stora orsakerna till att den hydrologiska statusen inte är tillräckligt god. Det verkar vara väldigt bråttom att klara av de små dammarnas inverkan på miljön, vilket kan verka bedrägligt eftersom miljö-begreppet innefattar även andra former av miljö, t.ex. social miljö och kulturmiljö möjligen med flera.

Stora Ullens fiskevårdsförening har utöver vad som tidigare anförts uppgivit i huvudsak följande. Det finns felaktigheter i den utförda MKB:n. Det finns frågetecken kring hur man ska hantera fyra små rännilar/bäckar som avbördar Lill-Ullen. Mellan tidigare ägare till dammen Uddeholm kraft och fiskevårdsföreningen så fanns en uppgörelse om en minimiavtappning om 10 l/s. Detta uppfylldes av Uddeholm kraft genom ett bottenutskov som levererade denna mängd vatten även vid lägsta vattennivå. Denna överenskommelse bör även vara känd för Fortum då man övertog dammen och ansvaret att avbörda vatten till älven kvarstår och är gällande till den ändras.

Fiskevårdsföreningen har för att klargöra felaktigheterna i den utförda MKB:n givit in en undersökning ”Elprovfiske i Ullhyttälven 2020” av Sportfiskarna. De har

uppgivit att undersökningen understryker hur viktig Ullshyttälven är för reproduktionen av öring.

KOMPLETTERING OCH FÖRNYAT BEMÖTANDE FRÅN SÖKANDEN

Fortum har inkommit med komplettering enligt följande. Efter avsänkning av sjön, kommer arbetena att ske med en tillrinning som motsvarar i en nivåökning i Lilla Ullen på cirka 0,1 meter. Fortum bedömer därav att det bästa alternativet är att bygga en låg fångdamm och hålla vattnet under byggtiden utan förbiledning. För att undvika grumling kan en fyllningsfångdamm läggas ut på och inneslutas i presenning eller liknande. Även färdiga översvänningsbarriärer kan användas för så låga dämmningshöjder. Viss grumling kommer att uppstå då vattnet släpps förbi fångdammen och tvättar rent vattenområdet där den gamla dammen legat. Det är dock i det fallet frågan om en mycket kortvarig påverkan. Det finns inga andra ägare än Fortum till bolagets strömfall i Uvån vid Stjärnfors och Råda samt i Klarälven vid Krakeryd, Forshult, Skymnäs och Munkfors.

Fortum har till bemötande av motparternas yttranden, utöver vad som framförts tidigare, uppgivit i huvudsak följande.

Yttrande från Länsstyrelsen Värmland

Angående Länsstyrelsens invändning om dammsäkerhetsklass för dammen vid Stor-Ullen bedöms utrivningen av dammen vid Lilla Ullen inte få sådana konsekvenser för avrinningen att dammsäkerheten i Stora Ullen påverkas.

Yttrande från Beckmans

Vad gäller vattendjup har någon detaljerad djupkarta över viken inte tagits fram, men i ortofoton tagna vid nivån +7,57 m är botten synlig i större delen av viken närmast utloppet, vilket visar att vattendjupen är små inom dessa områden.

För att beskriva sjöns förändrade strandlinje efter dammens utrivning gjordes en ortofotografering av stränderna vid nivån +7,57 m, vilket motsvarar Lilla Ullens

medelnivå efter utrivning. Bilden i aktbilaga 22 är en detalj ur ortomosaik, och har inte på något sätt bearbetats i Photoshop eller motsvarande programvara.

Vad gäller strandlinjen bedömer Fortum att utrivningen inte kommer medföra någon större skillnad i sak när det gäller fastighetsfrågor. Fastigheten Sundsjön 1:2 utgörs idag endast av markområde. Området med ytterligare markområde utanför fastigheten tillhör Hagfors Sundsjön 1:1, men bör även efter utrivning kunna nyttjas av fastigheten Sundsjön 1:2 med hänvisning till 1 kap. 6 § jordabalken.

Beträffande Beckmans ersättningsanspråk saknas det enligt Fortums uppfattning grund för anspråket. Minskat fastighetsvärde är inte föremål för ersättning enligt 31 kap. 19 § miljöbalken. Vid utrivning ska skada på egendom ersättas. Under alla förhållanden innebär utrivningen ingen sänkning av vattennivån eftersom reglering ner till den efter utrivning angivna vattennivån redan idag är tillåten enligt gällande vattendom. Frågan om fastigheternas värde och värdeminskning ska därmed enligt Fortums uppfattning lämnas utan avseende.

Ansökan om utrivning av dammen vid Lilla Ullen kommer inte innebära några ändrade vattennivåer i förhållande till vad som är tillåtet enligt gällande vattendom, varför det enligt Fortums uppfattning saknas grund för att ersätta ny brunnsborrning.

Vad gäller invändningen om vattenhushållningsbestämmelserna vill Fortum klargöra att det stämmer att vattenhushållningsbestämmelserna inte längre gäller om tillstånd till utrivning av dammen meddelas.

Yttrande från Irene Brokvist

Angående invändningen om vattennivån framhåller Fortum att jämfört med uppskattad medelvattennivå under reglerade förhållanden de senaste åren kan medelvattennivån efter utrivning bli drygt en meter lägre. Oavsett detta är nivån vid utrivning inom idag tillåtna dämmnings- och sänkingsgränser och därmed sker inte någon förändring i förhållande till gällande tillstånd.

Vad gäller strandlinjen bedömer Fortum att utrivningen inte kommer medföra någon större skillnad i sak när det gäller fastighetsfrågor. Fastigheten Sundsjön 1:162 utgörs idag endast av markområde. Området med ytterligare markområde utanför fastigheten tillfaller Hagfors Sundsjön 1:1, men bör även efter utrivning kunna nyttjas av fastigheten Sundsjön 1:162 på samma sätt som idag med hänvisning till 1 kap. 6 § jordabalken.

Frågorna om fixpunkt samt om att utreda Stora Ullen och Lilla Ullen samtidigt har besvarats ovan. Detsamma gäller angående minimitappning och dess betydelse för öringen. Vad gäller brunnarna vill Fortum framhålla att en eventuell utrivning av dammen vid Lilla Ullen inte kommer innebära några ändrade vattennivåer i förhållande till vad som är tillåtet enligt gällande vattendom. Fortums uppfattning är därmed att det inte föreligger någon skyldighet att utföra eventuella åtgärder på brunnar.

Vad gäller det gamla utloppet i Göstasviken och invändningen om en mer grundlig utredning hänvisar Fortum till bemötandet av Sällskapet Gustavaforsknings yttrande.

Angående den naturliga tröskeln anges i den tekniska beskrivningen att forsackens nivå bedöms ligga vid cirka +7,50 meter. Någon djupare undersökning av forsackens exakta nivå gjordes inte eftersom det stod klart att nivån i sjön inte skulle komma att sjunka lägre än sänkingsgräns. Efter planerade åtgärder kommer den i den tekniska beskrivningen beskrivna lågvattennivån mellan nivåerna +7,50 m och +7,60 m att upprätthållas.

Slutligen, vad gäller Irene Brokvists ersättningsanspråk saknas det enligt Fortums uppfattning grund för detta, varför yrkandet bestrids. Minskat fastighetsvärde är inte föremål för ersättning enligt 31 kap. 19 § miljöbalken. Vid utrivning ska skada på egendom ersättas. Under alla förhållanden innebär utrivningen ingen sänkning av vattennivån eftersom reglering ner till den efter utrivning angivna vattennivån redan idag är tillåten enligt gällande vattendom.

Yttrande från Sebastian Louven

Vad gäller Sebastian Louvens invändning om vattenförvaltningsföreskrifter förstår Fortum det som att Sebastian Louven avser vattenhushållningsbestämmelserna för dammen. Fortum vill här klargöra att om tillstånd till utrivning av dammen meddelas gäller inte längre vattenhushållningsbestämmelserna.

Enligt Fortums uppfattning saknas grund för Sebastian Louvens skadeståndsanspråk, varför yrkandet bestrids. Minskat fastighetsvärde är inte föremål för ersättning enligt 31 kap. 19 § miljöbalken. Vid utrivning ska skada på egendom ersättas. Under alla förhållanden medför en utrivning ingen försämring. I värderingsintyget anges att utrivning skulle innebära en sänkning av vattennivån. Detta stämmer inte eftersom reglering ner till den efter utrivning angivna vattennivån redan idag är tillåten.

Yttrande från Sällskapet Gustavaforskning

Som fixpunkt för ansökan har föreslagits den som återfinns till höger om utskovet, cirka 20 meter till höger om utskovets mitt. Övriga fixpunkter som kan ha återfunnits kring dammen saknar överensstämmelse med den geografiska beskrivningen av fixpunkten i dom och är belägna på väsentligt avvikande nivå. I det fall den föreslagna fixpunkten ändrats något saknar det betydelse för den föreslagna utrivningen.

Fortums uppfattning är att utrivning av en damm är en sådan åtgärd som bestämmelsen i 11 kap. 19 § miljöbalken är avsedd att tillämpas på. Åtgärderna i form av förstärkning av befintlig tröskel med stenar, utgör inte enligt Fortums bedömning någon vattenanläggning eller damm i den mening som avses i miljöbalken. Vad Sällskapet anför om vattenförvaltningens åtgärdsplan samt åtgärder i Uvån saknar betydelse för förevarande mål.

Angående Sällskapets önskan om att samordna förevarande mål med mål om utrivning av dammen vid Stora Ullen framför Fortum att utrivning av dammen vid Lilla Ullen inte medför några sådana konsekvenser att det enligt Fortums

uppfattning finns skäl att avvakta en ansökan om utrivning av dammen i Stora Ullen. Den årliga vattenvolym som avrinner från Lilla Ullen förändras inte vid en utrivning. Möjligen sker en omfördelning av den avrinnande över året, men den är av liten betydelse då regleringen av Lilla Ullen under lång tid varit begränsad.

Vad gäller Sällskapets invändning om hur Fortum tänkt förfara med "tidigare verksamhet" har platsbesök och inspektion av den av Sällskapet nämnda dammvallen har gjorts. Efter att inmätningar gjorts på plats kan konstateras att vallen efter utrivning inte kommer ha någon dämmande effekt.

I Sportfiskarnas rapport konstateras att vägtrumman inte utgör ett definitivt vandringshinder, vilket betyder att fria vandringsvägar mellan Stora Ullen och Lilla Ullen uppnås vid en utrivning av dammen vid Lilla Ullen. Enligt Fortums uppfattning styrker rapporten behovet av att undanröja vandringshindret i Lilla Ullens utlopp. Frågan saknar i övrigt betydelse för tillåtligheten av utrivningen av regleringsdammen vid Lilla Ullen.

Vad gäller frågan om de fyra rännilar som Sällskapet menar rinner in i Lilla Ullen hänvisas till Fortums bemötande av Stora Ullens fiskevårdsområdesförenings yttrande.

Beträffande återställning av strandområdet har det inte från Fortums sida hävdats att strandzonen kommer att "förvandlas till ett markområde så som det såg ut för flera hundra år sedan". Av miljökonsekvensbeskrivningen framgår att strandzonen kommer att återgå till ett naturligt växtsamhälle. Erfarenheter från tidigare damm-utrivningar visar att en återkolonisation av strandområdet med markvegetation går relativt snabbt, även om det av naturliga skäl dröjer lång tid innan man har en uppvuxen skog, om det är det önskvärda naturtillståndet. Beroende på markägarnas önskemål finns naturligtvis även andra scenarier, t.ex. att delar av strandområdet blir hävdad mark, gräsmatta eller liknande.

Yttrande från Stora Ullens fiskevårdsförening

Vad gäller frågan om minimitappning och utrivningens påverkan på öringbeståndet framhåller Fortum att naturliga (oreglerade) mindre vattendrag ofta har perioder då vattenföringen är noll. Detta innebär dock inte nödvändigtvis att vattendraget omedelbart blir torrlagt. Av stor betydelse är förhållandena i och kring vattendraget. Genom föreslagna åtgärder i form av ett mindre urtag i forsnacken uppströms strävar Fortum efter att minimera den tid som nollflöde förekommer i Ullshytteälven.

Fortum konstaterar att det är oklart vilka "fyra små rännilar/bäckar som avbördar Lill-Ullen" som avses i yttrandet. Om det är uppströms belägna tillrinnande vattendrag till Lilla Ullen som avses påverkas dessa inte alls. Utrivningen avser endast dammen i Lilla Ullens utlopp och påverkar inga andra vattendrag än Ullshytteälven nedströms Lilla Ullen.

Vad beträffar frågan om temperaturskiktning i Lilla Ullen kommer utrivningen av dammen inte att få någon påverkan på denna. Skiktade förhållanden (en s.k. termoklin) uppstår under sommar och vinter, framför allt i delar djupare än fem meter. Viken från vilken Lilla Ullens avrinning sker är mycket grund. Någon temperaturskiktning av någon betydelse uppstår således aldrig i själva viken.

Fortum har givit in ett PM upprättat 2021-05-14 av Finn Midböe vid Hydroterra.

NYA YTTRANDE FRÅN SAKÄGARE

Parterna Beckman, Irene Brokvist och Sällskapet Gustavaforskning har yttrat sig på nytt och i huvudsak vidhållit sina tidigare ståndpunkter.

Stora Ullens fiskevårdsförening har yttrat i huvudsak följande. Det är ingen som har funderat över det slamskikt som under lång tid (170 år) har bildats både på väggarna och i botten av själva dammdelen. Efter rivningen blir det bara en liten vattenfåra kvar. Detta slam kommer givetvis att följa med vid kraftiga regnskurar

och grumla till vattnet långt uti Stor-Ullen, som är känslig för sådana företeelser. Både vattenkvalitet för vattenverket samt påverkan på Rödingen äventyras.

KOMPLETTERINGAR FRÅN SÖKANDEN

Fortum har upplyst att man efter mätningar har uppfattningen att den av Sällskapet Gustavaforskning nämnda äldre dammen inte kommer att ha någon dämmande effekt efter utrivningen.

Vid huvudförhandlingen föreslog Fortum att villkoret i 7 p. skulle ha nedanstående lydelse: Senast ett år efter arbetenas utförande ska Fortum granska sjöutloppet och den nybildade åfåran och vid behov genomföra åtgärder för att underlätta fiskvandring.

Fortum uppgav vid huvudförhandlingen att om man vid efterkontrollen upptäcker ett behov av att fylla på med material för att upprätthålla de åtgärder som vidtagits enligt villkoren ska jungfruligt inköpt material användas för ändamålet.

Fortum har i anledning av ett föreläggande från domstolen om att redogöra för vilka miljökonsekvenser som kan förväntas i bäcken nedströms arbetsområdet till följd av att någon förbiledning inte skulle ske under byggtiden samt, om behövt, ge förslag på lämpliga skyddsåtgärder anfört följande. Fortums uppfattning är att någon skada inte uppkommer på fisk eller bottenfauna.

Fortum har givit in ett PM upprättat av WSP där bl.a. följande anges:

Som framgår av ansökan är nollflöden ut från Lilla Ullen naturligt förekommande under oreglerade förhållanden. Enligt SMHI:s modelldata för avrinningsområdet förekommer nollflöden naturligt så gott som varje år. Naturlig medellågvattenföring (MLQ) anges också till 0 l/s. SMHI:s modell indikerar att det vid ett antal tillfällen kan ha varit perioder med nollflöden som motsvarar byggtidens längd (1-2 veckor).

Vattendraget bedöms ha en naturlig resiliens mot kortare perioder av uttorkning, genom att det finns djupare höljor där fisk kan överleva under torrperioder, samt genom att det sker en mindre lokal tillrinning från våtmarker och grundvattenutströmning.

Fortum har vidare uppgivit att man trots vad som anges ovan kan åta sig att som en skyddsåtgärd under byggtiden släppa den tidigare, genom överenskommelse med fiskevårdsområdet, tillämpade minimitappningen på 10 l/s till vattendraget nedströms arbetsområdet. Förbiledningen ordnas antingen genom pumpning eller medelst en hävert.

YTTRANDEN FRÅN SAKÄGARE

Sällskapet Gustavaforskning har yttrat sig på nytt och vidhållit att de anser det oklart vilken lagbestämmelse som åberopas som grund för ansökan.

Stora Ullens fiskevårdsförening framförde vid huvudförhandlingen ett andrahandsyrkande om att Fortum vid rivning ska åläggas att anlägga en sjötröskel som håller sjöns nivå så nära dagens som möjligt. Vidare yrkade de garantier om kontinuerligt flöde ur Lilla Ullen. De angav vidare att öringsföryngringen ska följas upp och kontrolleras under 5-10 år för att säkerställa att den kvarstannar på dagens nivå. Om dagens föryngringsplats förstörs yrkas att Fortum ska åläggas att som ersättning sätta ut 1 000 smolt per år.

Fiskevårdsföreningen har yttrat sig och uppgivit bl.a. följande. I Fortums MKB saknas uppgifter om hur eventuella frigjorda föroreningar kommer påverka fisk och miljö i bäcken och Hagfors-Munkfors-Forshaga gemensamma råvattentäckt Stora Ullen. Dammen ligger inom ett förorenat område enligt MIFO-metoden riskklass 2 stor risk, efter tidigare järnframställning. Föreningen menar att ett kontrollprogram över föroreningsrisker ska utformas och upprättas av fristående sakkunnig.

Fiskevårdsföreningen har i målet givit in en rapport från Sportfiskarna benämnd ”Utkast till Biotopåterställande åtgärder i Ullshyttälven, Hagfors kommun”.

KOMPLETTERING OCH BEMÖTANDE FRÅN SÖKANDE

Vid huvudförhandlingen uppgav Fortum att bolaget bestrider fiskevårdsföreningens yrkande om att bolaget ska vara fortsatt ansvarigt för att föryngringen av öring upprätthålls efter utrivningen med hänvisning till att sjön och dess utlopp återfår ett naturligt tillstånd.

Fortum har efter föreläggande från domstolen förtydligat om och i så fall vilka mätningar och efterkontroller som bolaget åtar sig att utföra beträffande vattennivåer och temperaturer efter en eventuell utrivning på följande sätt. Med föreslagen utrivning har sjön Lilla Ullen under normalår bedömts komma att variera mellan nivåerna +7,50 och +7,60 m, hänförligt till anläggningens lokala höjdsystem. För uppföljning efter utrivningens verkställande föreslås att vattennivån i magasinet mäts genom loggning med tryckgivare minst en gång per dygn under minst ett års tid. Resultatet sammanställs och redovisas i en rapport som lämnas in till tillsynsmyndigheten senast tre månader efter att mätningarna är slutförda.

Beträffande mätning av vattentemperatur bedömer Fortum att detta inte är nödvändigt. Som anförts tidigare är Lilla Ullens utlopp även med regleringsdammen på plats beläget i en relativt grund vik, där omblandning sker även med dammen på plats. Vidare kommer vattennivåerna efter utrivning vara inom redan idag tillåtna dämning- och sänkingsgränser. Lilla Ullen återfår ett sjöutlopp som anpassas till naturliga förutsättningar. Vattenförhållandena i sjön och vattenföringen i bäcken kommer efter planerad utrivning bli naturliga. Det saknas därför anledning att kontrollera temperaturerna. Trots detta, om domstolen finner det nödvändigt, kan Fortum efter utrivning genomföra en temperaturmätning i bäcken nedströms, samt i sjön uppströms dammläget på ett djup av omkring en meter under minst ett års tid.

Avseende de synpunkter som framförs av Sällskapet Gustavaforskning angående lagrum hänvisar Fortum till vad som uppgavs av bolaget vid huvudförhandlingen.

Vad gäller Sportfiskarnas rapport avser denna förhållanden nedströms dammläget och påverkar enligt Fortums uppfattning inte ansökta åtgärder. Det noteras att det av sammanfattningen framgår att de biotopåterställande åtgärder som vidtagits i vattendraget nedströms dammen bedöms vara gynnsamma för att underlätta fiskvandring och förhindra uttorkning av vattendraget.

Stora Ullen Fiskevårdsförening har anfört att Fortums MKB saknar uppgifter om hur eventuella frigjorda föroreningar kommer påverka fisk och miljö i bäcken samt vattentäkten Stora Ullen. Fiskevårdsföreningen har yrkat att ett kontrollprogram över föroreningsrisker utformas och upprättas av fristående sakkunnig.

Fortum anser att de skyddsåtgärder som anges i ansökan och miljökonsekvensbeskrivningen är tillräckliga. Som framgår av ansökan har Fortum föreslagit att som villkor för den ansökta verksamheten ska provtagning av massor med avseende på eventuellt föroreningsinnehåll utföras innan utrivningsarbetet inleds. Vidare kommer ingen schaktning av lösa massor att ske i vattenområde, vilket gör det enkelt att undvika spridning av eventuella föroreningar. Dessutom kommer föreskrifterna för skyddsområdet att följas, se miljökonsekvensbeskrivning. Huvudmannen för vattentäkten har även ansett att skyddsåtgärderna är tillräckliga. Fortum bedömer därmed att ett kontrollprogram som utformas och upprättas av fristående sakkunnig inte behövs, och bestrider därför yrkandet.

YTTRANDEN FRÅN SAKÄGARE

Irene Brokvist har yttrat sig och yrkat ersättning för rättegångskostnader i enlighet med vad som redovisats ovan. Hon har utvecklat grunden för yrkandet enligt följande. De anser att allas nerlagda tid i målet skall värderas och värdesättas likvärdigt oavsett om det utförts på arbetstid eller fritid. Alla otaliga timmar som de jobbat med målet har berövat dem en del av deras egentligen ovärderliga tid. Då de

inte besitter någon större kunskap om datorer har de varit tvungna att ta hjälp av två söner som även de har varit med under hela processen och lagt ner mycket av sin tid. De har med största sannolikhet lagt ner mer tid och engagemang än vad länsstyrelsen har gjort och bör värderas för detta.

Vad gäller fixpunkt föreslår Fortum att använda stenen med ståldubb som utgångspunkt, men nämner inte någon exakt skillnad gentemot den ursprungliga fixpunkten som utgör grunden för det lokala höjdsystemet +10 meter, utan de skriver "överensstämmer någorlunda med i domen angiven nivå". Någorlunda är inte på något sätt gott nog, då man med dagens teknik enkelt kan fastställa exakta höjder att förhålla sig till. Om den föreslagna fixpunkten skall användas i ansökan anser vi att Fortum åläggs att med GPS mäta in 1,85 märket på mätstickan som sitter på dammen som visar sjöns högsta tillåtna nivå. Detta för att säkert kunna omvandla det lokala höjdsystemet till meter över havet och även få fram felmarginalen mellan fixpunkten i vattendomen och den av Fortum föreslagna fixpunkten. Vi kräver att Fortum i sin ansökan anger sjöns nivåvariation efter en eventuell utrivning i meter över havet. Detta för att på ett enkelt sätt kunna följa upp att sjön håller den nivå Fortum lovat om dammen rivs.

Hela Fortums beskrivning över hur sjöns naturliga höjdnivå (+7,50 - +7,60) kommer bli efter en eventuell utrivning bygger på mätningar utifrån vad Fortum kallar forsnacken, ca 8 m. uppströms. Den i handlingarna av Fortum nämnda forsnacken med en höjd på +7,50 existerar inte. Sjöns naturliga avrinning kommer snarare bli lika med vattendomens lägsta tillåtna nivå. Detta är väsentligt lägre än vad Forum har angivit. De undrar hur Fortum ska lyckas göra ett V i en verklig forsnacke för att förhindra nolltappning i Ullshytteälven utan att Lilla-Ullens vattenspegel hamnar under den i domen lägsta tillåtna nivå. Deras tekniska beskrivning bygger på felaktiga fakta och är därför inte trovärdig. Vi anser att Forum åläggs att göra en ny teknisk beskrivning som grundas på verkliga fakta.

I den fastighetsrättsliga handlingen för Sundsjön 1:162 kan man se att tomtgränsen mot sjön utgörs av strandlinjen. En strandlinje är alltid föränderlig och infinner sig

där sjö möter land. Alltså kommer den frilagda sjöbottnen ansluta och tillfalla vår fastighet. Om Fortums ansökan bifalles innebär det en permanent förändring av fastighetens yta och en ny inmätning, en så kallad lantmäteriförrättning, måste göras för att fastställa fastighetens areal. Detta ska i så fall bekostas av Fortum.

Sällskapet Gustavaforskning har givit in ett yttrande och vidhållit sina synpunkter bl. a. kring tillämpligt lagrum. Därtill kompletteras med uppgifter kring Lilla Ullens utlopp. En karta över Ullensjöarna daterad 1675 visar att det då bara fanns ett enda utlopp mellan Lilla Ullen och Stora Ullen. Denna avrinning överensstämmer ganska väl med Ullhyttebäckens nuvarande lopp.

Ulleshyttan togs i drift år 1810 och den sista blåsningen genomfördes strax före 1859 års slut. Den tidigare Lilla Ullens såg flyttades vid hyttans byggande till en grävd fåra från Ullhyttebäcken ner mot Stora Ullen. Den nya dammen skulle betjäna Ulleshyttan med kraft för inblåsningsbälgarna. Därmed höjdes bland annat vattenytan i sjön Lilla Ullen så mycket att sjön valde ytterligare en fåra för avrinning. Dessa två utloppsfåror fanns förmodligen kvar under hela tiden som hyttan blåstes och nivån på sjön Lilla Ullens vattenyta varierade då ganska kraftigt. Vid upprättandet av Häradskartorna år 1892 fanns det två tydliga utloppsfåror från Lilla till Stora Ullen. Området för kartorna var uppmätt och kontrollerat åren 1884-1889. Även på topografiska kartor upprättade betydligt senare fanns dessa två utloppsfåror markerade. När i tiden den sten- och jordvall som finns söder om Göstas udde och omöjliggjorde avrinning från den platsen har inte gått att få fram. Troligen uppfördes denna vall under början av 1900-talet, då det p.g.a. den relativt nya elkraftens behov var dags att förändra uppdämningen av sjön.

Stora Ullens fiskevårdsförening har yttrat sig och tillagt följande. År 1675 fanns det utlopp från sjön i norra och södra änden. Före Ulleshyttans start 1810 hade det norra utloppet höjts så inget vatten försvann den vägen ur sjön. En damm hade byggts för att generera en högre vattenyta och ett större flöde vid den nu nuvarande dammen. År 1890 fanns fortfarande utloppet i söder kvar. Då började vattenkraften att bli intressant för elproduktion vilket medförde att avloppet i söder försågs med

en 30 meter lång jordvall som förstärktes med sten. Detta var utfört innan vattendomen 1945.

Föreningen menar att Fortum inte har presenterat eller gjort någon research angående avbördningen från sjön samt att Fortums fiskeexpert hade fel när det gällde att något provfiske inte behövde göras. Det fanns en anledning till att överenskommelsen med Kraftbolaget kom till stånd på åttiotalet. Då hade man upptäckt att ett flertal varma somrar gjorde så att det inte rann något vatten i bäcken. Detta gjorde att fiskyngel som fanns där dog och fiskevårdsföreningen fick investera i att sätta ut fisk med en för föreningen stor kostnad. Med damnutrivningen så återkommer denna kostnad för föreningen med ca 30 000 kr per år. Föryngrings-platserna kommer att upphöra som reproduktionslokaler. Vintertid när det är normalt så fryser vattnet och området beläggs med snö. Då slutar naturligtvis vattnet att rinna till den dag då töväder inträder och även frånflödet upphör. När dammen är kvar, så rinner det ständigt vatten, det bildas som en isskorpa över bäcken vilket gör att fisken som övervintrar klarar sig i bäcken.

De ifrågasätter hur man ska kunna kontrollera temperaturen på vatten i ett sjöutlopp som efter planerad utrivning har fått ett konstgjort utlopp. Det kan knappast uppstå sådana platser så att temperaturmätningen blir relevant. Att ytvatten är varmare än vatten nere på botten vet alla som badar. Vid mycket varm väderlek är detta rätt så markant. Vintertid är det tvärsom annars så skulle alla vattendrag ner till ett par meter bottenfrysa. Därför är vattnet som kommer ur lucköppningen i botten så viktig för vattentemperaturen som är i bäcken. Det finns inga dokument som kan verifiera Fortums bedömningar att omblandning sker även när dammen är på plats. Föreningen föreslår att mätningar som en jämförelse ska genomföras under ett år för då man tappar ned sjön, stänger luckan i botten vid sommarperiodens början och likadant när vintern börjar.

Fiskevårdsföreningen har gjort studiebesök vid damnutrivning i Leksand och där iakttagit omfattande grumling av vattnet och givit in fotografier visande dammen i

Leksand. De har ifrågasatt hur man skall kunna förstärka forsnacken samt flytta på stenar utan att använda maskiner som gör att sediment rörs upp.

Föreningen besökte Lilla Ullen den 24 januari 2022 och det visade sig vara väldigt låg vattennivå eftersom en tömning av dammen hade pågått några dagar. Kontroll mot pegel, som har ett nivåärke på 1,85, visade att vattenytan vid dammen var 1,6 meter under dettaärke. Föreningen har givit in foton över sjön från besöket och menar att dessa visar att Fortums uppgifter om hur den kommer att se ut efter en utrivning inte stämmer. Fotografi visar att vattnet är väldigt lugnt och vid en höjdmätning med avvägningsinstrument var skillnaden på en sträcka av 100 meter ca 3 cm. Föreningen menar att detta är precis det som händer när dammen försvinner, dvs hastigheten blir låg, avrinningsfåran blir grund och temperaturen på vattnet blir högre. Ett ytterligare fotografi som givits in i målet visar den stenbarriär som Johnny Brokvist redogjorde för vid domstolens besök på plats.

Vidare anför föreningen bland annat att vid en utrivning gäller generellt exakt samma regler som vid uppförande av en anläggning, bla. krävs tillstånd. Eftersom vattenverksamhet är en evig verksamhet som ständigt pågår, då vattnet hela tiden regleras, kan man inte bara avsluta vattenverksamheten. Regleringen pågår ända till dess att ett nytt naturtillstånd har inträtt efter att en utrivning är klar. Denna utrivning får också konsekvenser, särskilt som många av dagens dammar har mycket gamla anor (här från år 1810). Alltså fungerar det inte som man kanske är ledd att tro, att en utrivning är en enkel fråga som enbart handlar om att rent tekniskt riva en anläggning. Detta är istället miljörättsligt en process som kan vara minst lika komplicerad som att söka tillstånd för en ny verksamhet. Allt avgörs av de faktiska omständigheterna på platsen. Det kan finnas gynnsamma och icke gynnsamma förutsättningar för en utrivning på många sätt.

Det är konstaterat att världen går mot ett varmare klimat. Avdunstningen idag ligger som medelvärde på 5 m.m. på en sjöyta. Detta är en grundvattensjö och den ligger lämpligt till för att få större avdunstning än normalt. Detta kommer givetvis att påverka avbördningen till älven negativt. Då forsnacken kommer att utformas som en överfallsdamm så kommer det alltid att saknas ett magasin att ta vatten ifrån.

Vatten kommer att saknas i älven när det blir lite nederbörd och varmare klimat. Detta påverkar även förhållandet vintertid i älven, då älvsystemet kommer att bottenfrysa då det inte tillförs något vatten.

Utgångspunkten för en klassificering av de hydromorfologiska kvalitetsfaktorerna är att kvalificeringen görs för hela ytvattenförekomstens längd och yta. Där ingår Konnektivitet, Morfologiskt tillstånd och Hydrologisk regim. Konnektiviteten är spridning och fria passager för djur, växter sediment. Dessa förhållanden blir bättre vid en dammrivning.

Morfologiskt tillstånd är variation av vattendragets djup och bredd morfologiska struktur och substrat, strandzonens och svämplanets struktur. Detta kommer att försämrans vid en rivning av dammen. Vid reglering av en damm släpps vatten på i större mängder vilket gör att svämplan och strandzoner förändras. Vid bottentömmning av en damm har vattnet mer energi och större hastighet vilket gör att död ved och bottensubtrat blandas och skavs mot stenar och grus på ett positivt sätt, vilket ger näring till djur och växter.

Hydrologisk regim är vattenflödesdynamik, vattenflödesvolym och tillgänglig flödeseffekt relativt referensförhållandet. Här får man sämre förhållanden då de är beroende av nederbörd och väderlek. Med en intakt damm kan en reglering ske till önskat läge på älven.

Det är stor skillnad på att inte kunna reglera och en reglering på 1,5 meter Enligt 2 kap 1 § lag 1998:812 med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet är det Fortum som har rådighet över vattnet och som bedriver verksamheten. Enligt 2 kap 10 § samma lag är den som bedriver vattenverksamhet eller råder över en vattentillgång enligt 2 § är skyldig, att vid en allvarlig vattenbrist avstå det vatten som är oundgängligen nödvändigt för den allmänna vattenförsörjningen eller för något annat allmänt behov, om vattenbristen orsakas av torka eller någon annan jämförlig omständighet. Den som lider skada genom att avstå vatten har rätt till skälig ersättning. Länsstyrelsen får vid vite förelägga den som bedriver

verksamheten eller råder över vattentillgången att iaktta sin skyldighet enligt första stycket. Länsstyrelsen får då bestämma att beslutet skall gälla även om det överklagas.

Föreningen har inte fått något svar från Fortum på deras bedömning av Biologiska kvalitetsfaktorer där även bottenfauna ingår. Kvalitetsfaktorn Fisk är bedömd till måttlig ekologisk status, och skall nå som lägst God status. Det elfiske som utfördes gav ett resultat som påvisar att älven har en hög reproduktionsfaktor för Stora Ullen som bör ge God ekologisk status för fisk. Bottenfaunan nämns ej. Statusen bör rimligen minska då livsbetingelserna för ynglen blir sämre i och med dammrivningen. I dagsläget har man minst 10 l/s att tillgå ständigt. Vid en rivning blir det kanske noll under längre perioder.

BEMÖTANDE FRÅN SÖKANDEN

Fortum har inkommit med bemötande av vad sakägarna anfört enligt nedan.

Yttrande från Irene Brokvist

Irene Brokvist anser att Fortum ska åläggas att med GPS mäta in 1,85-märket på mätstickan som sitter på dammen som visar sjöns högsta tillåtna nivå, samt att Fortum ska ange sjöns nivåvariation efter en eventuell utrivning i meter över havet. Vad gäller 1,85-märket motsvarar detta dämningssgräns, +9,01 m, vilket motsvarar ca +274,37 m i RH2000 (dvs meter över havet), med en viss felmarginal. Som tidigare angetts bedöms sjön variera mellan ca +7,50 - +7,60 m, vilket motsvarar ca +272,86 - +272,96 m i RH2000 (med en viss felmarginal). Under alla förhållanden kommer nivån inte vara lägre än den sänkningsgräns som gäller för dammen idag.

Irene Brokvist anför att den av Fortum nämnda forsacken med en höjd på + 7,50 m inte existerar och att sjöns naturliga avrinning snarare kommer bli lika med vattendomens lägsta tillåtna nivå. Fortum hänvisar i denna del till tidigare bemötande.

Vad gäller de invändningar som framförs angående fastighetsrättsliga förhållanden vill Fortum framhålla att om en fastighet har blivit skild från angränsande vattenområde genom att stranden förskjutits, har fastighetsägaren rätt att nyttja området mellan fastigheten och vattnet under förutsättning att området är av ringa betydelse, se 1 kap. 6 § jordabalken. Fastighetens ägare har därvid samma rätt som tillkommer strandägare enligt 2 kap. 7 § lagen med särskilda bestämmelser om vattenverksamhet, d.v.s. en rätt att för sin fastighets behov ha mindre brygga eller annan byggnad vid stranden under vissa förhållanden. Någon lantmäteriförrättning blir därmed inte aktuell eftersom fastighetsgränsen inte förflyttas.

Slutligen yrkar Irene Brokvist 14 150 kr i rättegångskostnader. Fortum konstaterar att det inte lämnats något närmare underlag för yrkandet, men med hänsyn till att 5 500 kr medgivits för annan sakägare finner Fortum det skäligt att medge att utge ersättning för rättegångskostnader till Irene Brokvist med 5 500 kr.

Yttrande från Sällskapet Gustavaforskning

Som framgår av ansökan har Fortum yrkat att tillstånd enligt 11 kap. 9 § MB meddelas för utrivning av reglerdammen vid sjön Lilla Ullen. Vidare anges i 11 kap. 19 § MB att tillstånd alltid skall lämnas till utrivning av en vattenanläggning i ytvatten. Dammen vid Lilla Ullen utgör enligt Fortums uppfattning en sådan vattenanläggning i ytvatten som omfattas av bestämmelsen.

Yttrande från Stora Ullens Fiskevårdsförening

Enligt Fortums bedömning har Lilla Ullens naturliga utlopp varit i sjöns norra ände. Den spärrdamm som finns söder om Göstas udde bedöms ha tillkommit i samband med uppdamning av sjön. Spärrdammen är lägre än regleringsdammen, och platsen bedöms inte ha utgjort ett utflöde vid oreglerade förhållanden. Äldre kartor från 1670-talet visar även sjön med endast ett utlopp i sjöns norra ände.

I anledning av Föreningens invändningar om konsekvenserna för fisk till följd av att dammen rivs ut kan Fortum endast konstatera att en utrivning medför att sjön inte

längre regleras och att avrinningen från sjön kommer att styras av tillrinningen, inte av aktiv reglering.

Föreningen tar upp frågan om förorening och grumling och anger att det inte går att förstärka forsacken samt flytta på stenar utan att använda maskiner som gör att sediment rörs upp. De skyddsåtgärder som kommer vidtas för att motverka grumling och risk för förorening har redovisats i ansökan, miljökonsekvensbeskrivningen samt tidigare yttranden. Fortum bedömer att dessa åtgärder är tillräckliga.

Slutligen invänder Föreningen att Fortums bedömning av sjöns vattennivå stämmer dåligt överens med nivåerna vid deras besök vid sjön den 24 januari 2022. Inför ansökan om utrivning av dammen vid Lilla Ullen gjordes en avsänkning av magasinet för att dokumentera de förhållanden som förutsågs komma att råda efter utrivning. När platsbesöket och fotodokumentationen genomfördes (2018-11-21), avvägdes sjöns vattenyta till nivån + 7,57 meter. Det har sedermera visat sig att högra sidan om utloppet cirka åtta meter uppströms dammen utgjordes av en flyttuva som delvis begränsade utloppet, som sedan dess flyttats. Vid Föreningens besök vid dammläget uppmättes sjöns nivå till 0,25 m över utskovets tröskel (1,85 m - 1,6 m), vilket översatt till aktuellt höjdsystem innebär nivån +7,41 meter. Bilderna från januari 2022 antyder även att viss erosion påverkat utloppet då angränsande antaget tjälade, och därigenom inte eroderade, strandområden ligger något högre.

Ansökan beskriver utrivning och åtgärder för att förstärka forsacken och den bestämmande sektionen uppströms nuvarande dammläge med den geometri som uppmättes år 2018, och för vilken vattenståndsvariationen beräknats. Utloppets exakta geometri före Lilla Ullens uppdämning finns inte dokumenterad, och kan därför inte heller med säkerhet återskapas. Fortum ser ingen anledning att placera det föreslagna erosionsskyddet lägre för att efterlikna forsackens geometri så som den såg ut januari 2022 jämfört med november 2018. Med den något högre tröskelnivån som föreslagits skapas ett i allt väsentligt naturligt utlopp som

dessutom innebär en något förbättrad förutsägbarhet för fastighetsägare runt sjön med hänsyn till lågvattenstånd.

YTTRANDE FRÅN SAKÄGARE

Irene Brokvist har yttrat sig och anfört i huvudsak följande. Hon vidhåller sitt yrkande om att ersättas för rättegångskostnader med samma belopp som länsstyrelsen och upplyser om att de har ersatt sina söner med 5 000 kr vardera för deras arbete med målet. Hon har även vidhållit sitt krav på att Fortum ska stå för kostnader för eventuell fastighetsbildning som kan komma att krävas om de får köpa den mark som kommer att torrläggas mellan deras fastighet och kvarvarande sjö.

Hon uppgav vidare att vid domstolens besök vid dammen pekade Fortums representant felaktigt ut var avrinningen är som djupast, vid den så kallade "forsnacken". Fortum påstår att erosion skulle ha påverkat utloppet bredvid "forsnacken" och att tjäle skulle ha förhindrat denna från att erodera. Någon nämnvärd erosion kan dock inte ha skett med tanke på de plast- och järnrör som Fortum så länge de befunnit sig vid sjön har haft nerlagda med sänke, mitt i den djupaste delen av avrinningen (troligtvis för automatisk avläsning av nivån på sjön). Rören och dess sänke har snarare bidragit till att fåran fyllts igen något då rören till viss del är täckta av material.

Vag gäller sjöns kommande nivå vid eventuell utrivning har Fortum tagit "forsnacken" som utgångspunkt. Fortum skriver i den tekniska beskrivningen att "forsnacken" skall förstärkas mot erosion, men detta förhindrar dock inte den avrinning som sker i fåran bredvid. Ska man uppnå den vattennivå på +7,50 - +7,60 som Fortum nämner måste det till någon form av fördämning och enbart förstärkning räcker inte. De har tidigare haft önskemål om att nivån skall bli så hög som möjligt vid eventuell utrivning, vilket Fortum dock har avvisat. Detta med hänvisning till att det då blir en teknisk konstruktion som någon måste stå ansvarig för.

Med tanke på vad som sker i omvärlden och den krisberedskap som Sverige och övriga Europa rustar sig för bör även vattenreserver ses som en viktig och oumbärlig del vid eventuella krissituationer som krig, bränder, torka och vattenbrist. Därför bör massutrivning av regleringsdammar tas på största allvar. Det får inte i framtiden visa sig att förhastade beslut får förstora konsekvenser. Därför bör berörda myndigheter få säga sitt.

DOMSKÄL

Mark- och miljödomstolen har den 11 november 2021 hållit huvudförhandling och syn i målet.

Ramen för prövningen

Det domstolen har att pröva i målet är om Fortum ska få tillstånd till den ansökta vattenverksamheten i form av utrivning av regleringsdamm vid utloppet av sjön Lilla Ullen och om tillstånd lämnas, vilka villkor som det ska förenas med samt om yrkanden om ersättning i anledning av planerade åtgärder ska vinna bifall. Domstolens prövning avser endast tillstånd enligt miljöbalken och inte enligt någon annan lagstiftning, t.ex. kulturmiljölagstiftningen, om detta skulle krävas.

Ansökan avser alltså utrivning av en tillståndsprövad regleringsdamm som enligt ansökan används för vattenreglering till förmån för vattenkraftsproduktion.

Utrivning avses ske av samtliga delar av regleringsdammen som idag har en dämmande funktion.

Flera sakägare har påkallat att Fortum vid en utrivning ska åläggas att istället bygga en barriär eller terrassera botten som i vart fall i det närmaste skulle upprätthålla dagens nivåer på Lilla Ullen. Det är inte möjligt att ställa ett sådant villkor i detta mål eftersom en sådan uppbyggnad i sig kräver tillstånd samt medför ett fortsatt underhållsansvar. Någon ansökan om tillstånd för en sådan åtgärd finns inte i målet.

Miljökonsekvensbeskrivning

Mark- och miljödomstolen bedömer att ansökan i allt väsentligt uppfyller de krav som kan ställas på en ansökan enligt 11 kap. 9 § och 19 § MB. Länsstyrelsen i Värmlands län har beslutat att ansökt utrivning inte kan antas medföra betydande miljöpåverkan. I målet har därför i enlighet med 6 kap. 47 § MB genomförts en s.k. liten miljökonsekvensbeskrivning. Tillsammans med gjorda kompletteringar bedömer mark- och miljödomstolen att denna kan ligga till grund för prövningen i målet.

Tillåtlighet

Ramvattendirektivet (2000/60/EG)

Ramdirektivet för vatten (Europaparlamentets och rådets direktiv 2000/60/EG) trädde i kraft den 22 december 2000. Direktivet fastslår att länderna ska arbeta för att åtgärda brister i vattenmiljö och vattenkvalitet. Enligt EU-domstolens förhandsavgörande C-461/13 får tillstånd inte ges om aktuell ytvattenstatus försämras eller om uppnåendet av god ytvattenstatus äventyras. Två vattenförekomster bedöms vara berörda av den aktuella åtgärden, dels Lill-Ullen (sjö) och dels Hagälven ns Lill-Ullen (vattendrag). Både sjön och vattendraget har bedömts ha avvikelser i hydrologisk regim och konnektivitet till följd av dammen i Lill-Ullens utlopp och vattenreglering. Utrivningen av dammen och vattenregleringens upphörande innebär att konnektiviteten kommer att förbättras och att en återgång till mer naturliga hydrologiska förhållanden kommer att ske i såväl Lill-Ullen som i bäcken nedströms. Domstolen bedömer sammantaget att åtgärderna inte står i strid med vattenförvaltningens intentioner utan snarare kommer att innebära förbättring med avseende på de hydromorfologiska kvalitetsfaktorerna konnektivitet och hydrologisk regim.

Mark- och miljödomstolen finner vid en samlad bedömning att den ansökta verksamheten inte heller i övrigt strider mot de tillåtlighetsbestämmelser som domstolen har att tillämpa.

Tillstånd

Enligt 11 kap. 19 § MB ska tillstånd till utrivning alltid lämnas om tillståndshavaren ansöker om det förutom i de fall ansvaret för anläggningen i stället kan övertas av någon annan än tillståndshavaren, exempelvis en kommun, se 11 kap. 20 § MB. Tillstånd till ett sådant övertagande kan endast beslutas på begäran av den som vill ta över ansvaret för vattenanläggningen samt om övriga förutsättningar är uppfyllda. Någon sådan begäran har inte förts fram i målet. Om den ansökan som givits in i målet är att anse som en begäran om utrivning enligt 11 kap 19 § MB ska tillstånd till åtgärden därmed lämnas och domstolens prövning blir huvudsakligen inriktad mot att bedöma på vilket sätt utrivningen ska ske, dvs vilka villkor som ska ställas och vilka skyddsåtgärder som ska vidtagas.

Länsstyrelsen har anfört att målet inte handlar om utrivning enligt 11 kap. 19 § miljöbalken eftersom fyllningsdammarna endast delvis ska rivas ut. Bolaget kommer därför enligt länsstyrelsen att vara fortsatt ansvarigt för eventuella kvarstående dammdelar. Någon ovillkorlig rätt att utföra de åtgärder som ansökan avser föreligger således inte enligt länsstyrelsens förmenande.

Avgränsningen mellan utrivningsprojekt, där verksamhetsutövaren efter genomförandet har frigjort sig från ansvaret för den berörda vattenverksamheten, och projekt som avser en ny verksamhet, med framtida vattenrättsligt ansvar för tillståndshavaren, bör enligt domstolens mening ske enligt en helhetsbedömning av de kvarvarande anläggningarnas betydelse för vattenförhållandena. I förevarande fall ska delar av befintliga dammvallar lämnas kvar samt åtgärder genomföras i form av bl.a. stenförstärkning av befintlig forsacke samt vissa biotopförbättrande åtgärder, allt i syfte att förhindra erosion samt åstadkomma ett naturliknande sjöutlopp med förutsättningar för fiskpassage. Avgörande för bedömningen om någon kvarvarande del av anläggningen utgör en vattenanläggning får anses vara om den påverkar vattenförhållandena på ett sätt som avviker mot vad man kan förvänta sig av ett naturligt utlopp genom dammläget på platsen.

Det har framgått av den utredning som gjorts i målet att kvarlämnade dammvallar efter genomförande av ansökta åtgärder, inte kommer att vara belägna inom vattenområde. Någon påverkan på vattenförhållandena kommer således inte att ske. Vid en högflödessituation med en 100 års återkomsttid (HHQ_{100år}) beräknas nivån i Lilla Ullen kunna stiga till omkring +7,80 meter, vilket kan jämföras med nivån för de kvarlämnade delarna av dammvallarna belägna från nivån omkring +8,0 meter. Med beaktande av svårigheterna att exakt återskapa tidigare förhållanden på platsen för ifrågavarande sjöutlopp och med hänsyn till vad som framkommit i målet, gör domstolen bedömningen att de av sökanden redovisade åtgärderna får anses uppfylla de krav som kan ställas på en utrivning och återställning till ett naturligt förhållande för sjön och vattendraget. Varken kvarvarande delar av dammvallarna, den förstärkta forsacken eller biotopvårdsåtgärderna kommer, enligt domstolens bedömning, att kräva något underhåll framöver och kan lämnas åt sig själva och de förändringar som med tiden kan förväntas. Domstolen bedömer därför sammanfattningsvis att de ansökta åtgärderna omfattas av bestämmelsen om utrivning i 11 kap. 19 § miljöbalken och att tillstånd således ska lämnas till utrivningen.

Vad avser områdesskydd så framgår det av utredningen i målet att aktuellt område ingår i ett vattenskyddsområde och omfattas av skyddsföreskrifter för Hagfors kommuns ytvattentäkt i sjön Stor-Ullen (beslutade 1995-10-30 av Länsstyrelsen i Värmlands län, 17 FS 1995:52). Enligt föreskrifterna gäller i den inre delen av skyddszonen till skydd för förorening av ytvattnet bl.a. att schaktnings- och utfyllnadsarbete längs stranden eller ute i sjön endast får utföras efter godkännande av vattentäkts-innehavaren och MRN (2 § j). Av föreskrifternas allmänna bestämmelser framgår att med vattentäktsinnehavaren avses Hagfors kommun, genom tekniska nämnden som har ansvaret för kommunens vattentäkter och vattenverk, samt att med MRN avses miljö- och räddningsnämnden eller den nämnd som har ansvaret i frågor rörande miljö- och hälsoskydd i Hagfors kommun. Mark- och miljödomstolen noterar att föreskrivna tillstånd enligt 2 § j i föreskrifterna har lämnats då såväl Hagfors kommun som Miljö- och byggnämnden i Hagfors

kommun har tillstyrkt ansökan i målet och då nämnden har bedömt de föreslagna villkoren som tillräckliga i förhållande till vattenskyddsområdet.

Villkor

Eftersom tillstånd till utrivning ska meddelas ska villkor bestämmas i syfte att motverka bl.a. påverkan, skador och olägenheter som annars skulle kunna uppkomma. Sökanden har föreslagit villkor för den ansökta verksamheten. Enligt mark- och miljödomstolens bedömning bör sökandens villkorsförslag godtas med vissa justeringar och tillägg i enlighet med vad som framgår av domslut och av domskälen nedan.

Länsstyrelsen anser att det kan vara befogat med restriktioner för avtappning av Lilla Ullen i samband med genomförandet av de planerade åtgärderna för att inte påverka häckande storlom. Enligt länsstyrelsen bör vattnet inte sjunka kraftigt (högst 30 cm) under perioden slutet av april till början av juli. Fortum har till bemötande anfört att de planerade åtgärderna inte kommer att utföras under perioden slutet av april till början av juli, varmed häckande storlom inte kommer att påverkas av åtgärderna. Något behov av att villkora verksamheten med restriktioner med avseende på avtappningen föreligger därför inte enligt domstolens mening. Sökanden har därtill genom gällande tillstånd och fram till dess att nu meddelat tillstånd tas i anspråk, rätt till fri avsänkning av sjön ner till gällande sänkningsgräns.

Länsstyrelsen anser att en ny konsekvensbeskrivning fordras för att avgöra lämplig dammsäkerhetsklass avseende den nedströms belägna dammen Stor-Ullen.

Länsstyrelsen anser att en utrivning av dammen vid Lilla Ullen kan betraktas som en bestående förändring av dammens omgivning av avgörande betydelse i enlighet med Svenska kraftnäts föreskrifter och allmänna råd om konsekvensutredning enligt 2 § förordning (2014:214) om dammsäkerhet § 13. Sökanden har till bemötande anfört att utrivningen av dammen vid Lilla Ullen inte kommer att få sådana konsekvenser för avrinningen att dammsäkerheten i Stora Ullen påverkas.

Domstolens anser att frågan om huruvida en ny konsekvensutredning för Stora

Ullen ska genomföras eller inte, ligger utanför det som ska prövas i föreliggande mål. Länsstyrelsens yrkande om att sökanden inom ramen för nu aktuellt mål ska lämna in en ny konsekvensutredning för nedströms liggande damm Stor-Ullen kan därför inte bifallas.

Med föreslagen utrivning har sjön Lilla Ullen under normalår bedömts komma att variera mellan nivåerna +7,50 och +7,60 m, hänförligt till anläggningens lokala höjdsystem. För uppföljning efter utrivningens verkställande har sökanden föreslagit att vattennivån i magasinet mäts genom loggning med tryckgivare minst en gång per dygn under minst ett års tid. Resultatet sammanställs och redovisas i en rapport som lämnas in till tillsynsmyndigheten senast tre månader efter att mätningarna är slutförda. Domstolen finner det lämpligt att villkora verksamheten med föreslagen nivåmätning då detta ger underlag för bedömning av eventuellt behov av justering av den förstärkta forsnacken. Inte minst med tanke på att det mellan åren 2018 och 2022 verkar ha skett en viss förändring i utloppet med avseende på dess geometri.

Vidare delar domstolen sökandens bedömning om att mätning av vattentemperatur i enlighet med Stora Ullens fiskevårdsförenings önskemål inte är nödvändig eftersom en utrivning innebär en återgång till naturliga sjö/vattendragsförhållanden.

Ersättningsfrågor

Av 31 kap. 19 § MB framgår att den som har fått tillstånd till utrivning av en vattenanläggning ska betala skälig ersättning för skador på annans egendom som orsakas av bestående ändring i vattenförhållandena.

Håkan Beckman, Thomas Beckman och Ros-Marie Beckman, Irene Brokvist och Sebastian Louven har framställt yrkanden om ersättning för att marknadsvärdet på deras respektive fastigheter kommer att minska p.g.a. den planerade utrivningen. Fortum har bestritt parternas nämnda yrkanden, dels då bolaget menar att försämring av en fastighets marknadsvärde inte är en sådan skada som omfattas av

31 kap. 19 § MB, dels på den grunden att avsänkningen av sjön kommer att ske inom för nu gällande tillståndsnivåer för vattenregleringen.

Parterna Beckmans anspråk

Håkan Beckman, Thomas Beckman och Ros-Marie Beckman har yrkat ersättning av Fortum dels för ekonomisk förlust bestående i sänkt marknadsvärde för deras fastighet, dels för psykiskt lidande för dem och andra närstående i samband med en utrivning.

Mark- och miljödomstolen konstaterar att den avsänkning av sjön som kommer att bli följden av den tillståndsgivna utrivningen kommer att ligga inom ramen för de nivåer för vattenregleringen som gällt för tidigare vattenverksamhet varför någon skada inte kan anses uppkomma i anledning av ändrade vattenförhållandena. Yrkandet om ersättning för marknadsvärdeminskning på fastigheten ska därmed avslås.

Det saknas grund för att i ett mål om utrivning ålägga en verksamhetsutövare att kompensera sakägare för psykiskt lidande i samband med åtgärden. Detta yrkande ska därför avslås.

Irene Brokvists anspråk

Irene Brokvist har yrkat ersättning av Fortum för sänkt marknadsvärde på hennes fastighet p.g.a. minskad sjöyta invid hennes fastighet och för emotionell och känslomässig förlust.

Irene Brokvist har inte visat i målet att hon kommer att drabbas av skada för minskat fastighetsvärde i anledning av utrivningen. Den ansökta utrivningen kommer att ske på ett sådant sätt att sjöns nivå kommer att hamna inom ramen för den vattenreglering som är tillståndsgiven under driften av vattenverksamheten. Eventuella skador kan därmed inte anses ha uppkommit p.g.a. förändring av vattenförhållandena. Vad gäller affektionsvärden och psykiska påfrestningar saknas det rättlig grund för att ålägga verksamhetsutövare att utge ersättning för sådana i

samband med en utrivning. Irene Brokvists yrkanden om ersättning ska därför avslås.

Sebastian Louvens anspråk

Sebastian Louven har yrkat ersättning av Fortum dels för sänkt marknadsvärde på hans fastighet p.g.a. minskad sjöyta invid fastigheten, dels för uteblivna intäkter från uthyrning av fastigheten.

Eftersom den avsänkning av sjön som kommer att bli följden av den tillståndsgivna utrivningen kommer att ligga inom ramen för de nivåer för vattenregleringen som gällt för tidigare vattenverksamhet kan någon skada inte kan anses uppkomma i anledning av ändrade vattenförhållandena. Sebastian Louvens yrkande om ersättning för marknadsvärdeminskning på fastigheten och minskade intäkter från uthyrning av densamma ska därmed avslås.

Oförutsedd skada

Håkan Beckman, Thomas Beckman och Ros-Marie Beckman (Hagfors Sundsjön 1:2), har yrkat att Fortum ska åläggas att lämna dem en bindande tio-årig garanti på att om vattnet i deras brunn skulle sänka sig vid en avsänkning av sjön åtar sig Fortum att betala alla kostnader för en ny brunnsborrning.

Sökanden har angett att det inte är sannolikt att utrivningen skulle medföra någon påverkan på vattentillgången i brunnar (bergborrade eller grävda) kring sjön. Domstolen har inte underlag för annan bedömning. Om sådan påverkan ändå skulle uppkomma får det hanteras enligt regelverket för oförutsedda skador.

Rättegångskostnader

Länsstyrelsen Värmland har yrkat på 15 150 kr i rättegångskostnader för nedlagd arbetstid och restid motsvarande totalt 18 h á 800 kr, samt kostnader för bilhyra och bränsle. Fortum har medgett Länsstyrelsens yrkande om ersättning varför det ska bifallas.

Beslut om ersättning till Sebastian Louven med 5 500 kr för hans rättegångskostnader har fattats i samband med huvudförhandlingen.

Irene Brokvist har efter huvudförhandling inkommit med yrkande om ersättning för rättegångskostnader motsvarande 14 150 kr. Fortum har medgett ett belopp om 5 500 kr, men bestritt yrkandet i övrigt. Domstolen finner att Irene Brokvist inte har visat att hennes rättegångskostnader har överstigit det av sökanden medgivna beloppet. Att hon har ersatt sina söner medför ingen annan bedömning. Fortum ska därför ersätta hennes rättegångskostnader med 5 500 kr.

HUR MAN ÖVERKLAGAR, se bilaga (MMD-01)

Överklagande senast den 1 juni 2022.

Anna Rapphed

Erik Cardell

I domstolens avgörande har deltagit rådmannen Anna Rapphed, ordförande, och tekniska råden Erik Cardell och Daniel Isaksson samt den särskilda ledamoten Hans Wennerholm.

Hur man överklagar

Dom i mark- och miljödomstol som första instans

MMD-01

Vill du att domen ska ändras i någon del kan du överklaga. Här får du veta hur det går till.

Överklaga skriftligt inom 3 veckor

Ditt överklagande ska ha kommit in till domstolen inom 3 veckor från domens datum. Sista datum för överklagande finns på sista sidan i domen.

Överklaga efter att motparten överklagat

Om ena parten har överklagat i rätt tid, har den andra parten också rätt att överklaga även om tiden har gått ut. Det kallas att anslutningsöverklaga.

En part kan anslutningsöverklaga inom en extra vecka från det att överklagandetiden har gått ut. Ett anslutningsöverklagande måste alltså komma in inom 4 veckor från domens datum.

Ett anslutningsöverklagande upphör att gälla om det första överklagandet dras tillbaka eller av något annat skäl inte går vidare.

Så här gör du

1. Skriv mark- och miljödomstolens namn och målnummer.
2. Förklara varför du tycker att domen ska ändras. Tala om vilken ändring du vill ha och varför du tycker att Mark- och miljööverdomstolen ska ta upp ditt överklagande (läs mer om prövningstillstånd längre ner).
3. Tala om vilka bevis du vill hänvisa till. Förklara vad du vill visa med varje bevis. Skicka med skriftliga bevis som inte redan finns i målet.
4. Lämna namn samt aktuella och fullständiga uppgifter om var domstolen kan nå dig: postadresser, e-postadresser och telefonnummer.
Om du har ett ombud, lämna också ombudets kontaktuppgifter.
5. Skriv under överklagandet själv eller låt ditt ombud göra det.
6. Skicka eller lämna in överklagandet till mark- och miljödomstolen. Du hittar adressen i domen.

Vad händer sedan?

Mark- och miljödomstolen kontrollerar att överklagandet kommit in i rätt tid. Har det kommit in för sent avvisar domstolen överklagandet. Det innebär att domen gäller.

Om överklagandet kommit in i tid, skickar mark- och miljödomstolen överklagandet och alla handlingar i målet vidare till Mark- och miljööverdomstolen.

Har du tidigare fått brev genom förenklad delgivning, kan även Mark- och miljööverdomstolen skicka brev på detta sätt.

Prövningstillstånd i Mark- och miljööverdomstolen

När överklagandet kommer in till Mark- och miljööverdomstolen tar domstolen först ställning till om målet ska tas upp till prövning.

Mark- och miljööverdomstolen ger prövningstillstånd i fyra olika fall.

- Domstolen bedömer att det finns anledning att tvivla på att mark- och miljödomstolen dömt rätt.
- Domstolen anser att det inte går att bedöma om mark- och miljödomstolen har dömt rätt utan att ta upp målet.
- Domstolen behöver ta upp målet för att ge andra domstolar vägledning i rättstillämpningen.
- Domstolen bedömer att det finns synnerliga skäl att ta upp målet av någon annan anledning.

Om du *inte* får prövningstillstånd gäller den överklagade domen. Därför är det viktigt att i överklagandet ta med allt du vill föra fram.

Vill du veta mer?

Ta kontakt med mark- och miljödomstolen om du har frågor. Adress och telefonnummer finns på första sidan i domen.

Mer information finns på www.domstol.se.